

Katedra: Pedagogiky a psychologie

Studijní program: Vychovatelství

Studijní obor: Pedagogika volného času

Evaluace programu „Člověk a krajina Jizerských hor – strategie budoucího využívání.“

Evaluation of the program „People and the landscape of the Jizera mountains – strategy for future using.“

Bakalářská práce: 10-FP-KPP- 48

Autor:

Marcela VOSÁHLOVÁ

Podpis:

Vedoucí práce: PhDr. Jan Činčera, Ph.D.

Konzultant: Ing. David Kavan

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
51	0	3	8	25	5

V Liberci dne: 29. 6. 2012

Čestné prohlášení

Název práce: Evaluace programu „Člověk a krajina Jizerských hor – strategie budoucího využívání.“
Jméno a příjmení autora: Marcela Vosáhlová
Osobní číslo: P07000123

Byl/a jsem seznámen/a s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména § 60 – školní dílo.

Prohlašuji, že má bakalářská práce je ve smyslu autorského zákona výhradně mým autorským dílem.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval/a samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

Prohlašuji, že jsem do informačního systému STAG vložil/a elektronickou verzi mé bakalářské práce, která je identická s tištěnou verzí předkládanou k obhajobě a uvedl/a jsem všechny systémem požadované informace pravdivě.

V Liberci dne: 29. 6. 2012

Marcela Vosáhlová

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala především vedoucímu mé bakalářské práce, panu PhDr. Janu Činčerovi, Ph.D., bez kterého bych práci pravděpodobně nikdy nedokončila. Děkuji mu za jeho vstřícnost, cenné rady a čas, který mi věnoval. Mé poděkování též patří Ing. Davidovi Kavanovi, který mi byl oporou při realizaci pobytové části programu. Dále bych chtěla poděkovat všem zúčastněným školám za jejich milý přístup. V neposlední řadě patří poděkování mým přátelům a rodině za velkou podporu.

Anotace

Bakalářská práce je věnována evaluaci programu „Člověk a krajina Jizerských hor- strategie budoucího využívání“ realizovaného střediskem ekologické výchovy na osadě Jizerka, jehož hlavní snahou je rozvoj výzkumných kompetencí a schopností analyzovat environmentální konflikty.

V teoretické části práce jsou vymezeny pojmy environmentální výchova a evaluace. Dále jsou představena nejvýznamnější ekologická střediska Libereckého kraje.

Výzkumná část je zaměřena na evaluaci programu. Data k tomuto účelu byla získávána pomocí dovednostních testů, pozorování, rozhovorů a písemné reflexe učitelů.

Evaluace naznačuje, že je program špatně sestaven. Žádná z měřených proměnných totiž nepotvrdila statisticky významný rozdíl, tudíž nelze předpokládat vliv programu.

Na základě nasbíraných kvalitativních dat jsou v poslední části práce navrženy možné modifikace programu.

Klíčová slova: environmentální výchova, evaluace výukového programu, implementace, environmentální konflikt.

Annotation

The bachelor thesis is devoted to the evaluation of the programme „ People and the landscape of Jizera mountains – strategy of future using“. The programme is implemented by centre of ecological education at the village „Jizerka“, which is trying to develop research competences and abilities to analyse the environmental conflicts.

In the theoretical part of this thesis terms as environmental education and the evaluation are defined. There are also presented the most significant ecological centres of Liberec region.

The research part of thesis is focused on the evaluation of programme. Data for this purpose were obtained by the skill tests, observation, interviews and teacher’s written reflections

The evaluation indicates that the programme is set up wrong. None of measured variables has not confirmed statistically significant difference, which means it is not possible to assume the impact of programme. Based on collected qualitative data, potential modifications of programme are suggested in the last part of thesis.

Key words: environmental education, evaluation of educational programme, implementation, environmental conflict.

Obsah

1 ÚVOD.....	10
2 TEORETICKÁ ČÁST.....	11
2.1 Cíle a vymezení environmentální výchovy.....	11
2.2 Vybrané metodické přístupy environmentální výchovy.....	12
2.3 Střediska environmentální výchovy v libereckém kraji a jejich programy.....	16
2.3.1 Čmelák - Společnost přátel přírody	16
2.3.2 SEV Český Ráj.....	17
2.3.3 SEV Divizna – Městské středisko ekologické výchovy při ZOO Liberec...	18
2.3.4 Střevlík.....	20
2.3.5 M.E.D.v.ě.d. - centrum pro rodinu M.E.D.....	21
2.3.6 Společnost pro Jizerské hory, o.p.s.....	22
2.4 Vymezení pojmu evaluace.....	23
3 EVALUACE PROGRAMU.....	24
3.1 Popis programu a specifikace prostředí na osadě Jizerka.....	24
3.2 Specifikace prostředí.....	24
3.2.1 Cíle programu.....	25
3.2.2 Popis programu.....	25
3.2.3 Popis vzorku.....	26
3.2.4 Harmonogram pobytové části na Jizerce – třídní varianta.....	29
3.3 Plán evaluace.....	30
3.4 Metody sběru dat.....	31
3.4.1 Kvalitativní část evaluace.....	31
3.4.2 Kvantitativní část evaluace.....	32
3.5 Analýza dat.....	33

3.6	Prezentace výsledků.....	35
3.6.1	Dovednostní test.....	35
3.6.2	Rozhovory s účastníky.....	37
3.6.3	Rozhovory s lektory.....	39
3.6.4	Písemná reflexe učitelů.....	41
3.6.5	Pozorování.....	42
3.7	Diskuse.....	44
3.7.1	Interpretace výzkumu.....	44
3.7.2	Návrh na modifikaci programu.....	45
4	ZÁVĚR.....	47
5	POUŽITÉ ZDROJE.....	48
	SEZNAM PŘÍLOH.....	51
	PŘÍLOHY.....	52

Seznam tabulek

Tabulka 1: Vzorek účastníků.....	26
Tabulka 2: Logický model programu.....	28
Tabulka 3: Analýza kvantitativních dat.....	35
Tabulka 4: Identifikace environmentálního konfliktu.....	35
Tabulka 5: Formulace hypotézy.....	36
Tabulka 6: Plán výzkumu.....	36
Tabulka 7: Analýza přesvědčení zainteresovaných stran.....	36
Tabulka 8: Analýza hodnot zainteresovaných stran.....	36

Seznam ilustrací

Ilustrace 1: Procesní model programu.....	25
Ilustrace 2: Schéma kategorií výzkumu efektivity programu.....	34
Ilustrace 3: Modifikace procesního modelu programu.....	46

1 ÚVOD

Téma environmentální výchovy je v posledních letech daleko více probíráno, než tomu bylo v dobách minulých. Hlavní příčinou je neustálý vývoj naší společnosti a nárůst populace. Lidé byli a jsou zvyklí využívat přírodní zdroje. Dříve se tak činilo hlavně kvůli obživě, dnes je důvodem především zajištění životního komfortu a určitého standardu. Z toho důvodu je nutné, učit se již od útlého dětství přijímat návyky, které jsou příznivé k životnímu prostředí. A právě tvorbou těchto návyků se zabývá environmentální výchova.

Pro mě, jako budoucího pedagoga volného času, je toto téma obzvláště důležité. Za dobu svého působení v tomto oboru jsem se setkala s dětmi různého věku a sociálního zázemí, ale všechny měly něco společného, a to relativní nezájem o přírodu kolem nich. Proto jsem si ve druhém ročníku mého studia vybrala souvislou praxi právě ve středisku ekologické výchovy. Chtěla jsem se zde naučit jak nenásilnou formou rozvíjet u dětí environmentální senzitivitu a pro-environmentální chování.

Program, který jsem si vybrala pro svou ročníkovou práci, se snaží rozvíjet analytické schopnosti dětí. A to nejen při práci s textem, ale hlavně při rozboru environmentálních konfliktů. Jejich prostřednictvím se žáci učí identifikovat různé postoje a hodnoty, a vyzkouší si také své výzkumné dovednosti. Program dětem umožňuje nahlédnout na problémy kolem nich z různých úhlů pohledu a snaží se, aby při svém rozhodování zohledňovali strategie využitelné do budoucna.

Ve své bakalářské práci se zabývám evaluací tohoto programu a snažím se zjistit, jestli jsou naplňovány očekávané výstupy. První část je teoretická a vysvětluje pojmy vztahující se k tématu. Druhá část předkládá výsledky mé práce a konkrétní návrhy na změny.

Svou prací bych také ráda poukázala na přínosy, které evaluace skýtá. Výstupy z ní totiž slouží jednak jako vyhodnocení efektivity, tj. kvantitativně i kvalitativně vyjádřená úroveň dosažených změn u účastníků, ale zároveň mohou sloužit jako podklad pro změny v teorii programu. Evaluace slouží jako významná zpětná vazba pro tvůrce i lektory, pro které se stává potvrzením smyslu jejich práce.

2 TEORETICKÁ ČÁST

2.1 Cíle a vymezení environmentální výchovy

Základní definice environmentální výchovy, ze které se dodnes vychází, byla v roce 1977 přijata na konferenci v Tbilisi. Její formulace zní takto: „ *Cílem environmentální výchovy je 1. posílit naše vědomí a porozumění ekonomické, sociální a ekologické provázanosti v městských a venkovských oblastech; 2. poskytnout každému příležitost dosáhnout znalostí, hodnot, názorů, odpovědnosti a dovedností k ochraně a zlepšování životního prostředí; 3. tvořit nové vzorce chování jednotlivců, skupin i společnosti jako celku vstřícné k životnímu prostředí*“ (Tbilisi Declaration, 1977). Důvodem k tomuto kroku byly diskuze o problémech životního prostředí a nutnost dohodnout se na konkrétní strategii k jejich řešení.(Činčera 2007, s. 12)

Environmentální výchova a její pojetí má za sebou přes třicet let vývoje. V odborné literatuře se proto můžeme setkat s různými výklady tohoto pojmu. Máchal například interpretoval definici tímto způsobem. „*Environmentální výchova (v nejširším slova smyslu) je veškeré výchovné a vzdělávací úsilí, jehož cílem je především zvyšovat spoluodpovědnost lidí za současný i příští stav přírody a životního prostředí, rozvíjet tvořivost, citlivost a vstřícnost lidí k řešení problémů péče o přírodu, vytvářet ekologicky příznivé hodnotové orientace, které kladou důraz na dobrovolnou střídmost, na nekonzumní, duchovní kvality lidského života. V praktické pedagogické činnosti jde o dosažení vyváženého souladu nezbytných odborných ekologických poznatků s citovými a smyslovými prožitky, které pomáhají nalézat lásku k přírodě, zvnitřňovat úctu ke všemu životu a zvyšovat úroveň mezilidských vztahů.*“ (Máchal 2006, s. 17)

Myšlenky environmentální výchovy má Česká republika rovněž ukotveny v zákonech např.: Zákon č. 17/1992 Sb., o životním prostředí, §16 říká „*Výchova, osvěta a vzdělávání se provádějí tak, aby vedly k myšlení a jednání, které je v souladu s principem trvale udržitelného rozvoje, k vědomí odpovědnosti za udržení kvality životního prostředí a jeho jednotlivých složek a k úctě k životu ve všech jeho formách.*“

Je tady zřejmé, že se prostřednictvím environmentální výchovy pokoušíme změnit názory dětí. Snažíme se ovlivnit způsob jejich chápání, vykládání a hodnocení světa

kolem sebe. Je logické, že se při tom setkáváme s lidmi, jejichž vnímání „dobrého a zlého“ či „krásného a ošklivého“ je ukotveno jinak. Proto je průběh této výchovy tak náročný a především kontroverzní. (Činčera 2007, s. 9)

Základním cílem environmentální výchovy je, naučit děti brát při svém rozhodování v potaz dopady svého jednání na životní prostředí, a snaží se děti učit se zapojovat do činností, které zvyšují kvalitu života. Toto činí prostřednictvím formování:

- znalostí (Awareness, knowledge and understanding)
- postojů (Attitudes and personal lifestyle decisions)
- kompetencí k jednání (Action for a better environment)

Klíčovými prvky, aby proces fungoval tak jak má a bylo docíleno jistých vzorců chování, jsou zájem, prožitek a akce: „*bez těchto prvků nemůže žádné environmentální vzdělávání mít význam, ani cenu*“ (Palmer in Činčera 2007, s. 14).

Podle Palmerové environmentální znalosti, pokud souvisejí se studentovým vlastním životem, vedou ke schopnosti kriticky hodnotit problémy a napomáhají utvářet příslušné hodnoty a postoje. Hlavně osobní zkušenosti a řešení problémů v životním prostředí umožňují rozvíjet kritické porozumění, komunikaci či dovednosti pro řešení problémů. Díky vlastním zkušenostem se rozvíjí etický přístup ke světu a znalosti se tím stávají něčím víc, než jen naučenými fakty.

Z toho vyplývá, že se environmentální výchova nedá pouze vyučovat ve školních lavicích biflováním různých pouček, ale že student potřebuje dostávat podněty k řešení konkrétních problémů.

2.2 Vybrané metodické přístupy environmentální výchovy

Vzhledem k faktu, že environmentální výchova je pojem dosti široký, a jeho koncepce není zcela ujasněna, dá se vykládat mnoha způsoby a spadají pod něj názory místy i protikladné. Proto není divu, že se celá environmentální výchova postupem času rozdělila na několik proudů.

V této kapitole krátce nastíním dva různé přístupy k metodice environmentální výchovy, se kterými se můžeme nejčastěji setkat v odborné literatuře a v rámci školní výuky.

První přístup rozděluje chápání environmentální výchovy především podle způsobu předávání informací a míry zapojení učitele do výuky. Tento koncept definují tři základní pojetí, která jsou Robottomem a Hartem označována jako základní pojetí environmentální výchovy. (Činčera 2007, s. 15)

Pozitivistické pojetí

Základem pozitivistického pojetí je určitý souhrn znalostí, které by měly být předáván studentům jako maximálně objektivní a vědeckými autoritami podpořený obraz světa v oblasti ekologie a životního prostředí. Pomocí tradičních výukových metod se pedagogové snaží předat studentům předem určené vstupy. V tomto přístupu jsou vytvářena rozsáhlá kurikula, která by měl student v rámci školní docházky zvládnout. (Činčera 2007, s. 15) Student zde tedy figuruje pouze jako pasivní příjemce informací, naopak pedagog jako odborná autorita a předávání informací je založeno zcela na principu disciplíny.

Interpretivistické pojetí

V interpretivistickém pojetí se pracuje spíše s obecnějšími znalostními rámci, které se spojují s formováním postojů. Hlavním prostředkem tohoto směru je prožitek nejlépe uskutečňovaný v přírodě. Přestože je obsah toho, co by studenti měli zvládnout, předem dán, je žákům umožněno dojít k němu samostatně vlastní zkušeností. Ve výuce je žákova dosavadní interpretace světa konfrontována s novými podněty. V tomto pojetí se pracuje spíše s postoji žáka než s dílčími znalostmi. (Činčera 2007, s. 15-16)

Kritické pojetí

Kritické pojetí je odvozeno ze současné postmoderní filozofie a neschvaluje jakékoliv předem dané výchovné cíle jako ideologii. Pedagog zde vystupuje pouze jako tazatel, žák naopak v roli aktivního tvůrce nových znalostí. Hlavním prostředkem je tedy v tomto pojetí samotný projekt studentů, jehož prostřednictvím se rozvíjí jejich znalosti, dovednosti a postoje. Jako motivace zde funguje výzva vyřešit environmentální

problém vlastním bádáním a zkoumáním. (Činčera 2007, s. 16-17)

Druhý přístup rozděluje environmentální výchovu na konkrétní proudy využívané při výuce.

Ekologická výchova

V praktické pedagogické činnosti je ekologická výchova prostředkem k dosažení vyváženého souladu nezbytných odborných ekologických poznatků s citovými a smyslovými prožitky. (Máchal 1996, s. 14)

Ekologická výchova je v České republice převažujícím proudem environmentální výchovy a klade důraz na poznávání přírody a jejích základních procesů. Celý tento směr se řídí názorem, že pokud budou lidé přírodu lépe znát, budou se k ní i lépe chovat. Přirozeně se vyvinula z aktivit podporujících přírodu a její počátky nalezneme již v devatenáctém století. V osmdesátých letech dvacátého století byl pojem zmodifikován na výchovu k péči o životní prostředí. Ta byla chápána jako *„proces, který umožňuje poznání, pochopení a zhodnocení vztahů v prostředí i vzájemných vztahů člověka a jeho životního prostředí a má vést k vytvoření takových znalostí, dovedností, schopností a postojů při rozhodování a jednání člověka, jakých je a bude třeba pro vytváření vhodných podmínek pro zdravou existenci a harmonický rozvoj jednotlivců, společenských skupin i celé lidské společnosti.“* (Máchal 2006, s. 3)

Ekologická výchova je založena na přímém kontaktu s přírodou, využívá naučných výletů do přírody spojených s odborným výkladem, součástí může být i monitoring přírody. Aktivity odehrávající se ve škole jsou většinou brány jen jako doplňkové.

Globální výchova

Globální výchova je poměrně nový směr, který byl navržen a podrobněji rozpracován v osmdesátých letech při univerzitě v Yorku. V České republice se tento směr rozvíjí díky překladům knih autorské dvojice Pike – Selby. Tito autoři chápou globální výchovu jako směr, který propojuje planetární vědomím s pedocentrismem a se systémovou teorií. (Pike, Selby 2009, s. 13)

V rámci globální výchovy rozlišili čtyři vzájemně propojené dimenze vymezující hlavní znalosti, dovednosti a postoje, které si žáci mají v průběhu vzdělávacího procesu osvojit.

Prostorová dimenze rozvíjí porozumění světu v jeho provázanosti a pochopení vzájemné závislosti s tím úzce souvisí prožívání pocitu solidarity. **Dimenze problémů** zahrnuje porozumění globálním, lokálním i osobním problémům žáků, jejich vývoji a vzájemné spojitosti. Učí reflexi různých úhlů pohledu na dané problémy. **Časová dimenze** pomáhá uvědomit si spojitosti minulosti, přítomnosti a budoucnosti – ve světovém dění i vlastním životě. Zaměřuje se na předvídání a tvořivé plánování budoucnosti. Ve **vnitřní dimenzi** jde o znalosti, dovednosti a postoje potřebné k tomu, aby se žáci vydali na cestu celoživotního osobnostního růstu a naplňovali tak odpovědnost vůči sobě a svému okolí. (Pike, Selby 1994, s. 56)

Konkrétními tématy, kterými se globální výchova zajímá, jsou pak například problematika politického a ekonomického vývoje, životního prostředí, rovnosti ras a pohlaví, celostně chápaného zdraví, míru, řešení konfliktů, práv a odpovědnosti apod. Typickými prostředky, které globální výchova používá, jsou různé diskusní techniky, simulační hry, hry s rolemi, kritické čtení textu a další.

Výchova o Zemi

Výchova o Zemi je environmentální směr, který vznikl v šedesátých letech dvacátého století ve Spojených státech. Iniciátorem byl Steve van Matre, který jeho vytvořením poukázal na nedostatky a problémy stávající environmentální výchovy. Hlavní důvod ke změně viděl ve špatně definovaných cílech, v zaměření na ekologické problémy a katastrofy, v absenci strukturovaných výukových programů a v nedostatečném zájmu o změnu životního stylu vzdělávaných osob. Spolu se svými kolegy navrhl ucelenou metodiku Výchovy o Zemi a vytvořil výukové programy pro různé věkové kategorie. (Činčera 2007, s. 39)

Obsah Výchovy o Zemi shrnul Matre do tří bodů - **porozumění** přírodě a jejím zákonitostem, **cítění** hlubokého a trvalého spojení se Zemí a **zavádění** změny způsobu lidského života. Aby těchto změn v chování bylo dosaženo, používá jako učební prostředek edukační dobrodružství. Aktivita jsou plně tajemné kouzelné atmosféry,

která žáky do učení vtáhne. Jsou prováděny v přírodě, kde se vnímáním pomocí všech smyslů vytváří pozitivní zkušenost s přírodou. Při těchto aktivitách hraje významnou roli samota. Program je koncipován podle učebního modelu I-A-A. (Hakr 2005, s. 10)

2.3 Střediska environmentální výchovy v libereckém kraji a jejich programy

V posledních letech se široká veřejnost stále více zajímá o životní prostředí a zvedá se poptávka po odborných institucích zaměřených na environmentální výchovu. Proto v této kapitole stručně představím nejvýznamnější střediska libereckého kraje v oblasti environmentální výchovy a krátce nastíním jejich práci a směr, kterým se ubírají.

2.3.1 Čmelák - Společnost přátel přírody

Čmelák – společnost přátel přírody je v severních Čechách největší ekologickou organizací, která se o životní prostředí stará více než 18 let. Jedná se o občanské sdružení, jehož hlavním cílem je začlenění harmonické krajiny a přírody do základních předpokladů kvalitního lidského života. Toho se snaží dosáhnout hned třemi způsoby – do svých programů aktivně zapojují širokou veřejnost, vytváří školní výukové programy a ekologické projekty. Pořádají rovněž semináře a workshopy jejichž prostřednictvím se snaží rozvíjet pedagogu základních a středních škol. (Ekovýchova Libereckého kraje 2012)

Služby pro školy:

Své programy mají rozdělené do více kategorií. Pro základní školy nabízejí jednodenní výukové programy, či dvou až třídní pobytové programy na horské chatě v Jizerských horách. Pro střední školy pořádají vícedenní programy spojené s praktickou činností a přednáškami. Středoškolákům také umožňují odborné konzultace zaměřené na vedení projektových prací a nabízejí pomoc při psaní grantových projektů.

Ostatní činnosti:

Pro širokou veřejnost nabízejí ucelený dobrovolnický program formou práce na vlastních pozemcích či lesních školkách. Pořádají též přednášky s environmentální

tematikou, odborné semináře a exkurze. Vydávají informační letáky a brožurky.

Příklady výukových programů:

- *Jeden z našich nejcennějších pokladů* - Prostřednictvím tohoto programu si děti osvojí základní vědomosti o půdě. Děti zjistí, že existují různé druhy půd a naučí se něco o vlastnostech hornin. Seznámí se také s několika druhy půdních živočichů. Do práce zapojují téměř všechny své smysly.
- *Království papíru* - V tomto programu děti zjistí, kde se vlastně vzal papír a jaký vliv měl na vývoj lidstva. Zjistí co všechno je při výrobě zapotřebí a mají možnost si tento proces zkusit. Zamyslí se nad tím, jaký vliv má výroba papíru na naše lesy a proč je důležité s ním šetřit. (Sdružení Čmelák 2012)

2.3.2 SEV Český Ráj

Tato organizace vznikla na přelomu roku 2004 a 2005 a svou snahu zlepšovat životní prostředí uskutečňuje skrze ekologickou výchovu a praktickou ochranu přírody. Ekocentrum má hlavní sídlo v Sedmihorkách, kde pořádá jednodenní výukové programy. Vícedenní pobytové programy jim umožňují kemp Sedmihorky, se kterým středisko spolupracuje.

Středisko zatím jako jediné v České Republice nabízí program Earthkeepers neboli Strážci Země. Po roce a půl příprav pomůcek a práce na překladech letos v květnu proběhlo oficiálního spuštění tohoto výjimečného programu. (Ekovýchova Libereckého kraje 2012)

Služby pro školy:

Výukové programy mají připraveny pro mateřské, základní i střední školy a jejich primární koncepcí je zážitek. K tomu to účelům mají děti k dispozici malou zvířecí farmu s koňmi, ovce, kozami atd. Pro pedagogy nabízejí možnost odborných konzultací, na kterých se naučí do výuky správně začleňovat ekologickou výchovu.

Ostatní činnosti:

Během letních prázdnin středisko organizuje programy ekologické výchovy pro děti s rodiči. Ty jsou opět strukturovány jako zážitkové a jsou zaměřené na kontakt

s hospodářskými zvířaty a na seznámení s přírodou Českého Ráje. Středisko se také zprostředkovává ekologickou výchovu pro širokou veřejnost. Pořádá ekodny, přednášky, besedy, poznávací exkurze či brigády v terénu.

Příklady výukových programů:

- *Ptačím světem* - V tomto environmentálním programu se žáci dozvědí něco o životě ptáků, o prostředí, které potřebují k životu či o jejich zvycích a užitečnosti. Naučí se poznávat několik ptačích druhů podle vzhledu a zpěvu. Součástí programu je pozorovací vycházka do terénu.
- *Po naučné stezce Hruboskalskem* - Jedná se o přibližně čtyř hodinovou procházku s průvodcem po naučné stezce Hruboskalskem, která je doplněna o různé aktivity a hry, které se vztahují k naučným bodům stezky. Žáci se dozvědí něco o vzniku pískovcovitých skalních měst a jejich fauně a flóře. (Středisko ekologické výchovy Český ráj 2012)

2.3.3 SEV Divizna – Městské středisko ekologické výchovy při ZOO Liberec

Jedná se o denní specializované pracoviště zaměřené na podporu a realizaci environmentální výchovy. Pomocí svých výukových programů se snaží doplnit, rozšířit a obohatit školní výuku na všech stupních o environmentální rozměr. Toto středisko je z celého libereckého kraje v oblasti environmentální výchovy a osvěty nejproduktivnější a angažuje se v mnoha projektech.

Služby pro školy:

Výukové programy, které SEV DIVIZNA nabízí, jsou koncipovány pro děti ve věku od 5 do 18 let a jsou rozděleny do dvou až tříhodinových výukových celků nebo půl až celodenních exkurzí. Důraz je v nich kladen na prožitek a s ním spojenou vlastní zkušenost, bezprostřední kontakt s přírodou, na osvojování si ekologického myšlení a nekonzumního způsobu života. Všechny ekologické výukové programy se týkají průřezového tématu environmentální výchova a reagují tak na platné rámcové vzdělávací programy.

Další významné odvětví působení SEV DIVIZNA je v **dalším vzdělávání pedagogických pracovníků**. Za tímto účelem pořádá středisko řadu odborných

seminářů, exkurzí a tvůrčích a inspirativních dílen pro pedagogické pracovníky a koordinátory environmentální výchovy na školách, studenty pedagogických fakult a další zájemce.

V neposlední řadě SEV DIVIZNA též nabízí školám i ostatním zájemcům poradenství a pomoc v oblasti metodiky environmentální výchovy, vzdělávání a osvěty. Zájemci mají možnost si na středisku zdarma vypůjčit knihy, metodické materiály a pomůcky k tomu to tématu. Středisko kromě výukových programů ještě organizuje program **Ekoškola**. Jedná se o mezinárodní program spojující environmentální výchovu na škole s praktickými kroky, které vedou k ekologizaci jejího provozu. A je i krajským koordinátorem programu **Škola pro udržitelný život**. Účelem toho programu je vzdělávání v oblasti udržitelného rozvoje a zapojení veřejnosti do konkrétních akcí směřujících ke zlepšení životního prostředí.

Dalším projektem, do něhož je SEV DIVIZNA zapojena a v Libereckém kraji ho dokonce zaštiťuje je **Síť M.R.K.E.V.** (*což znamená Metodika a Realizace Komplexní Ekologické Výchovy*). Jedná se o síť škol, které podporují environmentální výchovu. Účast v síti M.R.K.E.V. školám zajišťuje pravidelné rozesílky metodických materiálů a přístup k informacím a publikacím o environmentální výchově zdarma, pozvánky na semináře pro další vzdělávání pedagogických pracovníků. (Ekovýchova Libereckého kraje 2012)

Příklady výukových programů:

- *Voda čaruje* - Při tomto programu mají žáci v širším měřítku poznat význam vody a uvědomit si vlastní zodpovědnost za čistotu vody. Dozvědí se informace o koloběhu vody a jejích skupenstvích a vyzkouší si jak se testuje její kvalita.
- *Nemocná planeta* - Tento program je koncipován tak, aby účastníci po jeho absolvování získali určité povědomí o současných globálních problémech a jejich souvislostech. Prostřednictvím diskusních a simulačních her poznají provázanost světa a společně se pak pokoušejí nalézt řešení daných problémů. (Divizna Liberec 2012)

2.3.4 *Střevlík*

Středisko Ekologické Výchovy Libereckého Kraje (zkráceně STŘEVLIK) je příspěvkovou organizací sídlící v areálu ekologické výchovy v Oldřichově v Hájích a svou práci zaměřilo na praktickou ekologickou výchovu.

Služby pro školy:

Středisko se zaměřilo především na pobytové výukové programy (zpravidla pětidenní), ale připravují i jednodenní a několikahodinové programy. Většina z nich je koncipována přímo do terénu Jizerských hor a snaží se účastníky prostřednictvím poznávání přírody a ekologických souvislostí naučit myšlenkám udržitelného rozvoje.

Ostatní činnosti:

Kromě výukových programů se STŘEVLIK angažuje také v projektu **MRKVIČKA**, což je projekt podporující předškolní ekologickou výchovu v Libereckém kraji. Do spolupráce se mohou zapojit mateřské školy a jiné neziskové organizace věnující se ekologické výchově dětí předškolního věku. Každoroční krajská konference o ekologické výchově v rámci Mrkvičky je příležitostí pro učitele získat aktuální informace od odborníků, setkat se s kolegy z jiných mateřských škol a vyměnit si tak vlastní zkušenosti s ekologickou výchovou. (Ekovýchova Libereckého kraje 2012)

Středisko také každoročně připravuje osvětové akce pro širokou veřejnost, které jsou pořádány vždy u příležitosti významných dnů týkajících se životního prostředí či některých tradičních svátků (Den Země, Den stromů, Mezinárodní den včelařů apod.).

Příklady výukových programů:

- *Co se děje v úlu* - Při tomto jednodenním programu by si měli účastníci uvědomit význam včel a blanokřídlého hmyzu celkově. Prohlédnou si včelín zevnitř, v laboratoři prozkoumají detaily včelího těla a nakonec si vyrobí svíčku z včelího vosku.
- *Voda známá neznámá* – Při tomto blokovém programu děti poznají proces úpravy pitné vody a čištění odpadní vody. Měli by se zamyslet nad lidskou

spotřebou vody a uvědomit si, kolik vody je pro člověka nutnou potřebou a co už je plýtvání. Vyzkouší si také netradiční činnost jakou je proutkaření. (Střevlík 2012)

2.3.5 M.E.D.v.ě.d. - centrum pro rodinu M.E.D.

Mateřství Ekologie Dětství věříme dřevěnkám - to je výchozí idea malého ekostřediska sídlícího v památkově chráněné dřevěnce s přílehlou zahrádkou v Jílovecké ulici v Semilech.

Hlavní myšlenkou celého sdružení je „ *umožnit prožívání hodnot dětství v přímém kontaktu s přirozeným prostředím i v technickém a virtuálním 21. století*“. (M.E.D.věd 2012)

Sdružení se tedy snaží podporovat péči o děti a jejich vzdělávání formou přímého kontaktu s přírodním prostředím. Umožňuje rodinám a žákům mateřských a základních škol z bytovek a panelových domů zažít romantický prostor dřevěnky a zahrádky. Nabízí jim odpočinek aktivní formou při zahradnických pracích.

Služby pro školy:

Od roku 2009 nabízí středisko ve své dřevěnce také programy pro školní kolektivy. Cílovou skupinou jsou především žáci MŠ a 1. stupně ZŠ. Z důvodu tohoto směřování se sdružení zapojilo do projektu MRKVIČKA, i když v pojetí střediska je tento pojem chápán dosti široce- zahrnuje totiž i zdravý životní styl, vztah k vlastnímu tělu a jídlu či výchovu k přirozenému a vědomému rodičovství. (Ekovýchova Libereckého kraje 2012)

Příklady výukových programů:

- *Putování s vílou Jizerýnou-* Program probíhá formou povídání a her, děti se dozvědí základní informace o cestě vody v přírodě a něco málo o projektu „Čistá Jizera“. Vyslechnou si pohádku O skláři a víle Jizerýně a vyrobí si vlastnoručně lodičku z kůry.
- *Páté přes deváté-* Tento program je zaměřen na zdravou životosprávu.

2.3.6 Společnost pro Jizerské hory, o.p.s.

Práci tohoto střediska nastíním jen povrchně, neboť se důkladnějšímu popisu budu věnovat v další části své práce.

Společnost pro Jizerské hory, o.p.s. je nezisková organizace působící v oblasti ochrany přírody a krajiny. Své působení zaměřila na projekty k obnově přírodních a krajinných hodnot a od roku 2006 provozuje Středisko ekologické výchovy na osadě Jizerka v Jizerských horách.

Služby pro školy:

Svou činnost středisko zaměřilo na pobytové ekovýchovné programy pro děti ze základních a středních škol ve vlastním středisku ekologické výchovy na Jizerce. Rozsah pobytových programů je zpravidla 3-5 dní s možností prodloužení.

Ostatní činnosti:

Společnost se snaží organizovat pro veřejnost značné množství aktivit. Mezi ty nejnavštěvovanější patří každoroční úklidová akce Jizerských hor s dobrovolníky, která probíhá vždy na jaře a na podzim (již od roku 1998) a 2denní ornitologická akce na Jizerce s tematickými přednáškami, ukázkami volného letu dravců, nočním posloucháním sov či s ukázkami kroužkování ptáků. Středisko také umožňuje praxi pro studenty pedagogických fakult, škol s tematikou ochrany přírody, přírodovědných oborů a lesnictví. Lektorování ekovýchovných programů probíhá přímo na Jizerce. (Ekovýchova Libereckého kraje 2012)

2.4 Vymezení pojmu evaluace

V současné době se termín evaluace stal jedním z nejvíce frekventovaných jak v pedagogické teorii, tak i v dokumentech vzdělávací politiky a v pedagogické praxi. Co vlastně tento pojem vyjadřuje?

Původ termínu nalezneme v latině, sloveso *valere* znamená být silný, mít platnost, závažnost. Z latiny se toto slovo přeneslo do angličtiny, kde anglický výraz pro evaluaci je *evaluation* a znamená obecně určení hodnoty, ocenění. (Nezvalová 2001, s. 2)

Britský pedagogický slovník definuje evaluaci jako „*termín, který se může vztahovat k posuzování hodnot vzdělávacího systému, včetně posuzování kvality jeho obsahové náplně, nebo specifitěji k měření efektivnosti učení.*“ (Lawton and Gordon in Průcha, 1996, s. 9)

Podle Benneta (1989) je evaluace proces posuzování hodnoty určitého programu. Tu můžeme posuzovat na úrovni programu jako celku, produktu, ve vztahu k očekávaným cílům a výstupům, procesům v programu, prostředkům a efektivitě využití zdrojů.

Evaluaci můžeme rozdělit na formativní nebo sumativní. Formativní evaluace se zaměřuje na analýzu implementace programu, tudíž na jeho zkvalitnění. Sumativní evaluace hodnotí míru dosažení očekávaných výstupů a zjišťuje vztah mezi výstupy, dopady a vynaloženými prostředky. Tímto druhem evaluace získává realizátor programu data potřebná k jeho kritické analýze a případné modifikaci. (Mertens 2010, s. 43)

Klíčovým předpokladem efektivity programu je tedy jeho evaluace. Bez evaluace nelze identifikovat nedostatky programu, zvyšovat jeho kvalitu ani ji jakkoliv věrohodně doložit.

3 EVALUACE PROGRAMU

3.1 Popis programu a specifikace prostředí na osadě Jizerka

Program "Člověk a krajina Jizerských hor - strategie budoucího využívání" řeší problematiku současného a budoucího využívání chráněných území v České republice na příkladu CHKO Jizerské hory. Program byl vytvořen s využitím metodiky, kterou v 80. letech 20. století propracovali američtí vědci působící v oblasti environmentální výchovy Harold Hungerford a Trudi L. Volková. Metodika vychází z modelu odpovědného environmentálního chování, jenž mapuje faktory, které vedou člověka k zahrnutí životního prostředí do svého každodenního rozhodování. Program koresponduje s průřezovým tématem „environmentální výchova“ v rámci vzdělávacího programu pro základní vzdělávání a je připraven tak, aby naplňoval očekávané výstupy revidovaného průřezového tématu. (Pracovní listy k programu, 2010)

3.2 Specifikace prostředí

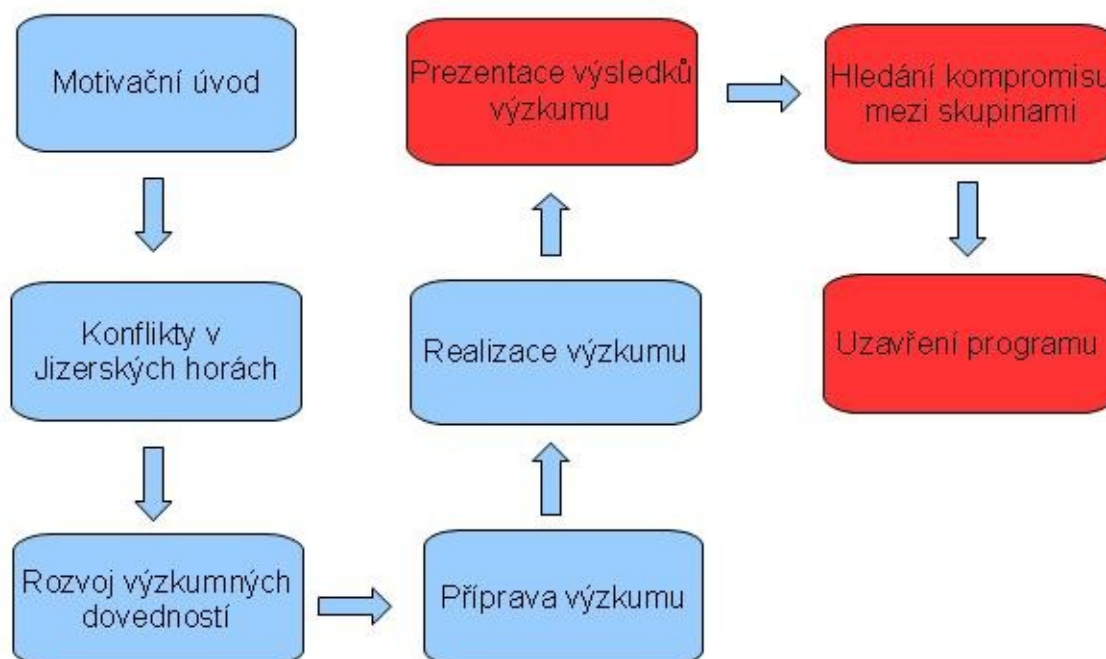
Pobytová část programu se uskutečňuje na osadě Jizerka v Jizerských horách, která byla v 1995 vyhlášena památkovou rezervací. Středisko ekologické výchovy zde vlastní jedno stavení, které prošlo celkovou rekonstrukcí. Objekt je elektrifikován a návštěvníkům poskytuje pohodlné zázemí. Pro žáky jsou k dispozici dva pokoje s dvanácti lůžky, sociální zařízení v obou patrech a sprchy. Svůj volný čas mohou trávit ve společenské místnosti, která příležitostně slouží jako jídelna. Dále chata disponuje přednáškovým sálem s dataprojektorem, který se využívá hlavně na přednášky, vnitřní části programu a na večerní hry. Objektu také náleží hektarový pozemek s ohništěm, kde se za přízně počasí snažíme pořádat většinu aktivit.

Osada se nachází přímo v srdci Jizerských hor a její poloha je velmi strategická pro konání všech výletů a průzkumných procházek potřebných pro splnění cílů v našich programech. Pobyt na Jizerce děti velmi často inspirují pro pozdější návštěvu s rodiči, či kamarády.

3.2.1 Cíle programu

- Program umožní žákům porozumět zájmům jednotlivých aktérů v chráněných územích, aby dokázali argumentovat z antropocentrických i biocentrických pozic v zájmu ochrany přírody.
- Program žákům prostřednictvím analýzy novinových článků zlepší jejich porozumění a orientaci v textech.
- Po programu se zlepší sociální klima ve třídě, žákům se bude lépe provádět skupinová práce, vyzkouší si argumentaci a obhajobu svých názorů.

3.2.2 Popis programu

Ilustrace 1: Procesní model programu

Poznámka: modrá barva označuje fáze, které mají proběhnout ve škole pod vedením spolupracujícího učitele. Červené fáze se odehrávají v SEV Jizerka pod vedením lektorů.

Žáci jsou ve škole nejprve prostřednictvím powerpointové prezentace uvedeni do programu. Poté se z novinových článků dozvídají o konfliktech souvisejících s Jizerskými horami. V této části programu se učí rozpoznat v textu zainteresované strany, jejich přesvědčení a hodnoty. Na základě sympatií k daným stranám se žáci rozdělí do skupin. Poté přichází na řadu příprava výzkumu souvisejícího se zvolenou zainteresovanou stranou, který žáci realizují ve svém okolí. Výsledky své práce posléze prezentují na pobytové části. Hlavní práce žáků na pobytu poté spočívá ve vytváření územních plánů Jizerských hor. Nejprve má každá skupina za úkol vytvořit vlastní podobu plánu, při tvorbě mají preferovat přesvědčení a hodnoty své skupiny. Své návrhy pak prezentují před celou třídou a na jejich základě poté společně diskutují o postojích a hodnotách jednotlivých zainteresovaných stran a snaží se za pomoci kompromisů dohodnout na společné podobě optimálního územního plánu Jizerských hor.

3.2.3 *Popis vzorku*

Vzorek účastníků

Cílová skupina: 8. - 9. třída ZŠ, SŠ

Tabulka 1: Vzorek účastníků

Velikost vzorku	Počet skupin	Chlapců	Dívek	Průměrný věk
82	8	41	41	16,9

Vzorek lektorů:

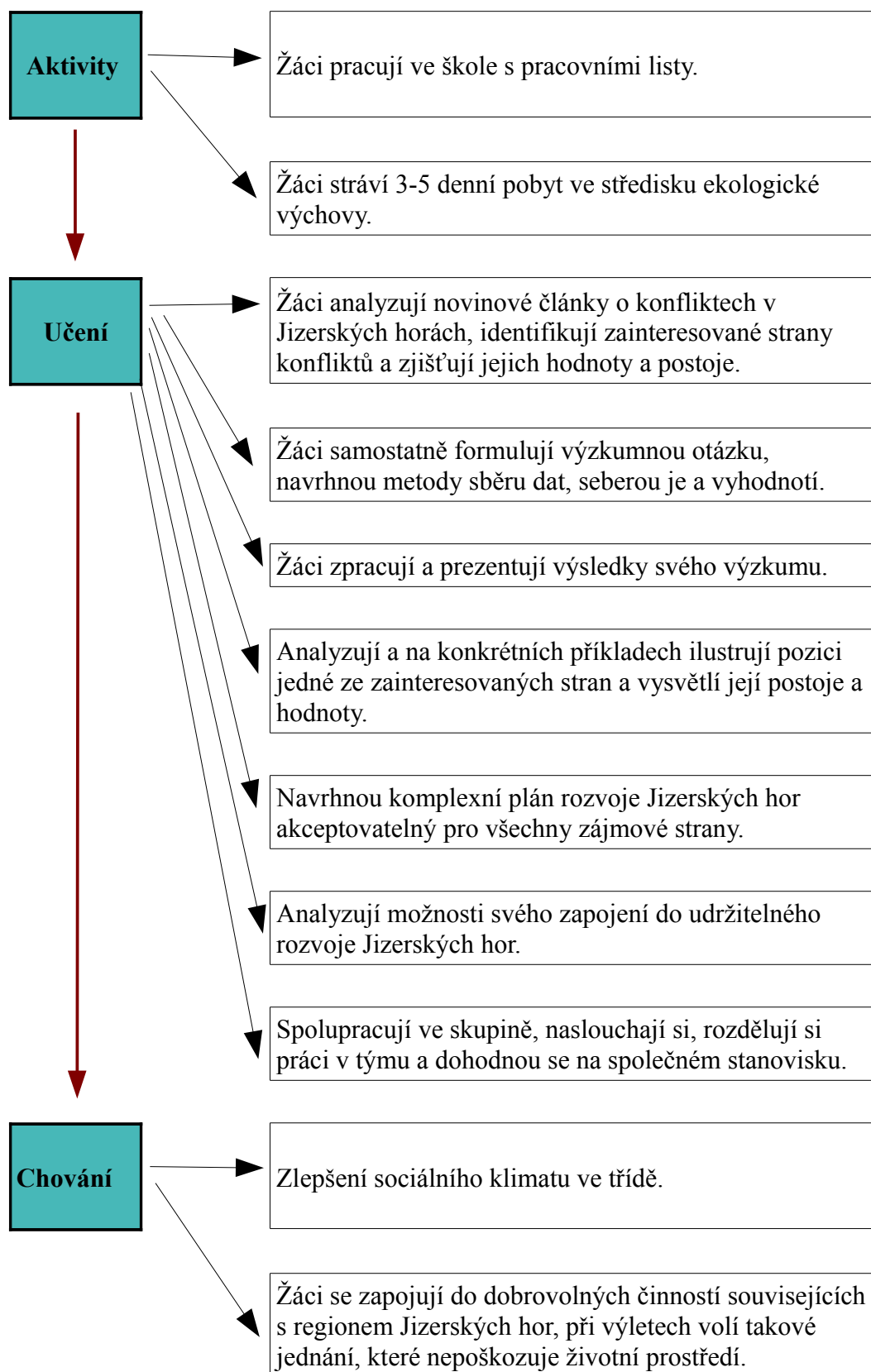
- Alena 23 let je studentka oboru Pedagogika volného času na Technické univerzitě v Liberci. Se střediskem ekologické výchovy Jizerka spolupracuje již druhý rok. Programu Člověk a krajina Jizerských hor - strategie budoucího využívání se účastnila dvakrát.

- Monika 24 let je studentka oboru Pedagogika volného času na Technické univerzitě v Liberci. Se střediskem spolupracuje již třetí rok. Jako hlavní evaluátor se účastnila všech uskutečněných programů Člověk a krajina Jizerských hor- strategie budoucího využívání.
- Jan 24 let je student oboru Pedagogika volného času na Technické univerzitě v Liberci. Se střediskem spolupracoval jeden rok. Na lektorování programu Člověk a krajina Jizerských hor- strategie budoucího využívání se podílel jednou.
- Daniel 34 let je zaměstnanec Společnosti pro Jizerské hory o.p.s. Ve středisku působí již pět let jako koordinátor ekologické výchovy a byl přítomen u všech uskutečněných programů.

Vzorek učitelů:

- Dana 43 let je středoškolská učitelka tělocviku a zároveň třídní učitelka skupiny. S žáky pracovala na školní fázi a při realizaci pobytové části byla přítomna po celou dobu.
- Petra 36 let je středoškolská učitelka přírodopisu a ekologické výchovy. Práci na školní fázi měla rozdělenou s třídním vyučujícím, který se bohužel nemohla pobytové části účastnit. Při realizaci programu na osadě byla přítomna u většiny aktivit.
- Romana 51 let středoškolská učitelka českého jazyka a zároveň třídní učitelka skupiny. Na přípravě pracovních listů pracovala s žáky sama. Na pobytové části se účastnila všech programů.

Tabulka 2: Logický model programu

3.2.4 Harmonogram pobytové části na Jizerce – třídní varianta

V této podkapitole krátce nastíním harmonogram pobytové části, jeho grafická podoba je k nahlédnutí v přílohách práce. Aktivity jsou uvedeny v optimálním pořadí a postrádají časovou linku. Ta se upravuje v průběhu programu, každá skupina totiž přijíždí na pobyt v jinou dobu. U 4-5 denních pobytů je průběh stejný, pouze se jednotlivé aktivity adekvátně rozloží do více dní.

První den:

Průběh prvního dne bývá časově rozdílný. Žáci přichází do objektu po absolvování osmi kilometrového pochodu z nádraží, takže jako první dostávají čas na odpočinek a případný oběd. Poté přichází na řadu krátká přednáška o domovním řádu a přibližně hodina seznamovacích her. Další sled aktivit je ovlivněn přízní počasí. Pokud je dobrá, jde se s žáky rovnou na poznávací výlet, který obvykle trvá až do večere. Pokud počasí, nepřeje začíná se rovnou s programem. Jako první ze všeho se ověřuje připravenost žáků, jejich případné dělení do skupin a ujasnění si základních pojmů, se kterými se v průběhu programu pracuje. Kolem sedmé hodiny večer přijíždí odborník na přednášku o Jizerských horách, kterému žáci předvádějí své prezentace (mají-li je ze školy připravené). Poslední část dne je věnována práci s mapou, kam žáci zakreslují styčné body. Zbude-li čas, jsou pro žáky připraveny hry.

Druhý den:

Druhý den začíná program ihned po snídani. Žáci dostanou do skupin fotoaparáty, desky na poznámky a je jim přidělen patron. Ten je provádí po osadě a vede výklad zaměřený vždy z pohledu dané zainteresované strany. Všude, kde je možnost střetu zájmu s ostatními stranami, nastíní i jejich názory a postoje k problému. Po obědě mají žáci možnost si znovu samostatně projít osadu a zdokumentovat vše co při prvním výletu nestihli nebo opomněli. Poté dostávají mapy z prvního dne a začínají navrhovat územní plán CHKO Jizerské hory z pohledu své zainteresované strany. Měli by mít minimálně šest nových návrhů. V této části je jim k dispozici i notebook, do kterého stahují svou dokumentaci. Před večerí mají prostor pro prezentování svých návrhů. Zástupci ostatních skupin si dělají poznámky a vede se krátká počáteční diskuze, jejímž hlavním záměrem je případné dovysvětlení uveřejněných návrhů. Po večerí jsou

zájmové skupiny promíchány, čímž se vytvoří skupiny nové- v každé musí být zastoupen minimálně jeden z každé zainteresované skupiny. V nových skupinách diskutují o svých návrzích a snaží se vymyslet podobu CHKO tak, aby vyhovovala všem zúčastněným. Každý člen hájí stanoviska své předešlé skupiny. Návrhy, které se líbí všem, jsou zakresleny do nové slepé mapy. Patroni jsou v této části programu k dispozici a v případě zájmu rádi. Před večerkou jsou pro žáky připraveny hry na odreagování.

Třetí den:

Po snídani se prezentují územní plány nově vytvořených skupin. Zde je prostor pouze pro dotazy. Lektoři si zaznamenávají jednotlivá prezentovaná opatření. Po uskutečnění všech prezentací se přistupuje k nové slepé mapě CHKO Jizerské hory. V této části probíhá hlavní řízená diskuze, při níž se musí celá třída shodnout na opatřeních, která budou přijata. Následně se návrhy zakreslí a lektoři krátce zhodnotí průběh celého programu a konečný výsledek. Jako poslední úkol žáci vyplňují posttesty a podepíší prezenční listinu. Tím celý pobyt končí a třída odchází na vlak.

3.3 Plán evaluace

Hlavním cílem evaluace bylo zjistit, jestli program rozvíjí vybrané výzkumné dovednosti žáků, jako je schopnost identifikovat podstatu environmentálního konfliktu, analyzovat postoje a hodnoty zainteresovaných stran, správně formulovat hypotézu a vybrat vhodný plán výzkumu. Dále měla data z evaluace ukázat náročnost programu pro dané věkové skupiny, zjistit jak účastníci zvládají přípravu programu na školní úrovni, a jestli jeho implementace probíhá podle stanoveného plánu.

3.4 Metody sběru dat

Pro potřeby zde prezentované evaluace jsem zvolila smíšený design evaluace, a to kombinaci několika kvalitativních a kvantitativních nástrojů:

- strukturované rozhovory s účastníky,
- rozhovory s lektory,
- písemná reflexe spolupracujících učitelů,
- pozorování skupiny,
- testy ve formě pretest – posttest.

3.4.1 *Kvalitativní část evaluace*

Pro vyhodnocení efektivity programu jsem využila čtyř kvalitativních metod. Metody pozorování tříd v průběhu programu, metody strukturovaných rozhovorů s účastníky programu a lektory programu, a poslední metodou byla písemná reflexe učitelů.

Pozorování bylo prováděno u všech pěti tříd, které se do našeho programu zapojily, a to nepřetržitě po celou dobu pobytu. Jelikož jsem na pobytech působila jak v pozici lektora, tak i v pozici evaluátora, bylo prakticky nemožné držet si od třídy odstup a nezasahovat do průběhu programu. Proto jsem výsledky svého pozorování konzultovala s ostatními lektory. Hlavními cíli pozorování bylo sledování spokojenosti žáků a jejich přijetí programu, sledování případných změn v sociálním klimatu třídy, a dále také získání dat, podporujících nebo doplňujících data z rozhovorů (Hendl 2008, s. 56).

Rozhovory s účastníky byly prováděny strukturovanou formou s otevřenými otázkami. Tento způsob sběru dat je poněkud svazující. Otázky jsou předem formulovány a evaluátor tak má relativně omezenou možnost ptát se i na jiné věci. Na druhou stranu se tímto způsobem omezuje možnost, že se budou data u jednotlivých rozhovorů lišit ve své struktuře (Hendl 2008, s. 78).

Rozhovory byly realizovány po skončení programu a dotazovaní byli vybráni náhodně losem. Jediné co jsem při výběru zohledňovala bylo pohlaví, rozhovor byl uskutečněn vždy s jednou dívkou a s jedním chlapcem ze skupiny. Pouze v jednom

případě nebylo toto rozdělení dodrženo, a to z důvodu zcela mužské skupiny. Rozhovory proběhly dohromady s deseti žáky. Jejich prostřednictvím jsem se snažila hlavně zjistit míru zapojení do školní fáze programu, jejich postoj k náročnosti pracovních listů, jakým způsobem hodnotí práci ve skupině, celkovou spokojenost s programem, kladné a záporné stránky programu.

Rozhovory s lektory byly prováděny volnějším způsobem a to formou rozhovoru s pomocí návodu. Návod v tomto případě představuje soubor otázek nebo témat, která jsou jeho předmětem, ale s otázkami a jejich pořadím lze zacházet relativně volně. Zaměření zůstává, ale spíše se dbá na možnost respondenta sdělit tazateli svoje zkušenosti a perspektivy (Hendl 2008, s. 92). Zde jsem se snažila zjistit názor lektorů na přístup jednotlivých skupin k práci ve školní fázi, celkový postoj učitelů k programu, jak podle nich žáci interpretují program a konkrétní návrhy na změny v programu. Rozhovory proběhly se čtyřmi lektory.

Poslední metoda sběru dat v kvalitativní fázi byla písemná reflexe učitelů, které se podařilo získat pouze od tří spolupracujících pedagogů. Tato část nebyla nijak strukturována, učitelé pouze dostali prostor pro vyjádření svých kladných a záporných názorů na program.

3.4.2 Kvantitativní část evaluace

Pro sběr dat v kvantitativní části byl zvolen dovednostní test typu pretest/postest. Test byl vytvořen adaptací části mezinárodního nástroje MSEL (Činčera 2010a) a jednotlivé položky testu měří:

- schopnost identifikovat podstatu environmentálního konfliktu
- schopnost analyzovat postoje a hodnoty zainteresovaných stran
- schopnost vybrat metodologicky nejvhodnější hypotézu pro výzkum
- schopnost vybrat metodologicky nejvhodnější plán výzkumu

Na vypracování testu měli žáci čas mezi, 15 – 30 minutami, což bylo dostačující. O spolupráci s administrací pretestu byli požádáni zapojení učitelé. Test byl vyplňován podle zadaných instrukcí před začátkem práce s pracovními listy. Administrace

posttestů proběhla po ukončení programu na středisku lektorem programu. Při následném zpracování byly vyřazeny testy, které se nepodařilo spárovat.

3.5 Analýza dat

Pořízené rozhovory s účastníky programu byly přepsány a dále se analyzovaly pomocí některých prvků zakotvené teorie. Cílem výzkumu zakotvené teorie je generovat novou teorii, která je zakotvená v datech. Účelem je identifikovat v textu významové jednotky – proměnné a z nich vytvořit smysluplné schéma naznačující vztahy mezi proměnnými. Z přepisů se vyčleňovaly významové jednotky a následně s nimi bylo provedeno otevřené kódování. Nově vznikajícím konceptům se přiřazovaly nadřazené kategorie. Sběr dat v zakotvené teorii je stále se opakující proces sběru dat a kódování. Výsledná teorie jsou tvrzení o kategoriích a vzájemné vztahy mezi nimi. Schéma kreslíme tak, že najdeme centrální kategorii tj. tu, ke které má vazby nejvíce vedlejších kategorií. K centrální navážeme ostatní dle vznikající teorie (Švaříček & Šed'ová 2007, s. 126).

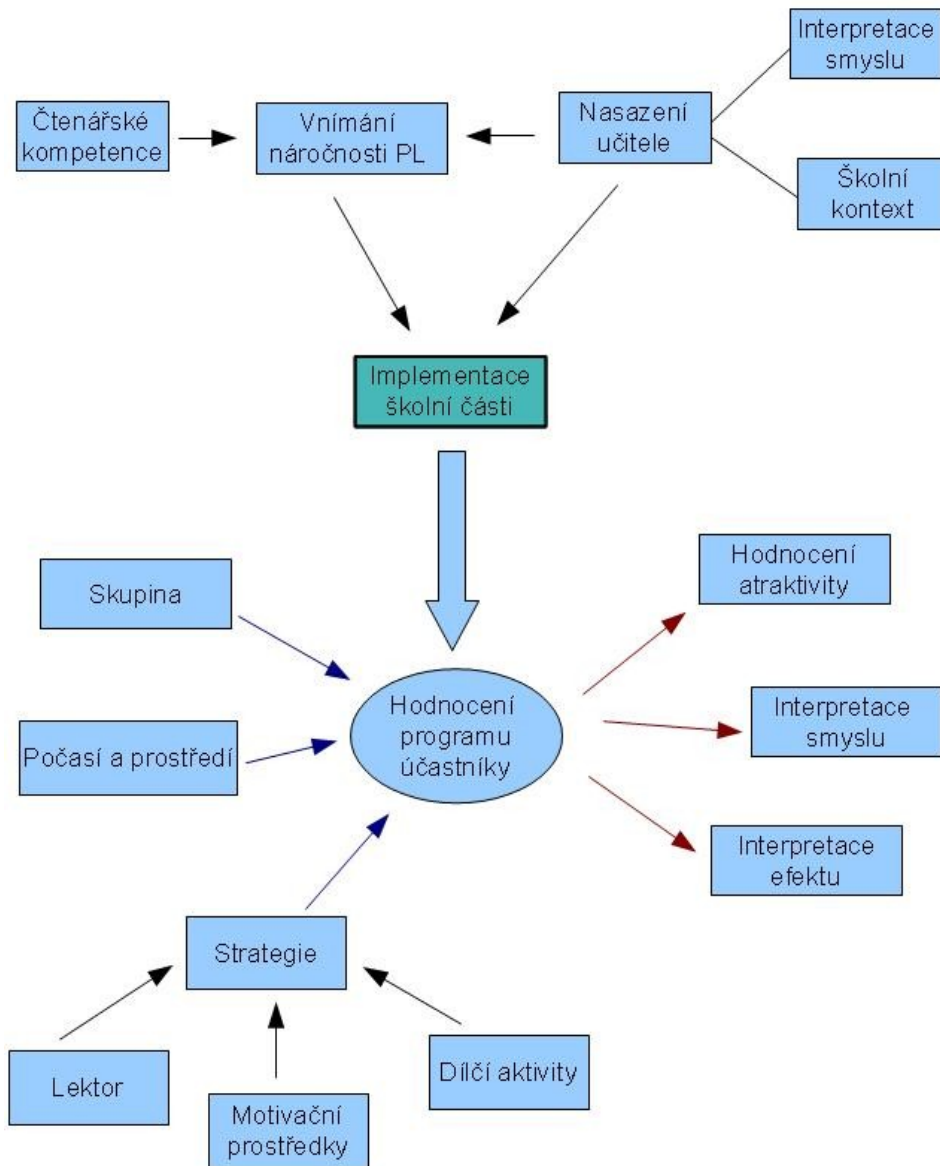
Centrální kategorií bylo hodnocení programu žáky. Tuto kategorii ovlivňovalo mnoho proměnných. Ve školní fázi to byly především čtenářské kompetence žáků. Pokud byly nedostačující, byla práce s pracovními listy hodnocena jako náročná. V této části proto bylo rozhodující nasazení učitele a to, jak chápe smysl programu. Pokud nechal vyučující práci pouze na žácích a spoléhal na jejich iniciativu, příprava na pobytovou část programu byla nedostačující. Program je koncipován jako průřezový, a proto byl důležitý i školní kontext a ochota ostatních učitelů spolupracovat. Všechny tyto faktory měly dopad na celkový průběh implementace školní části.

Na pobytu ovlivňovala účastníky zejména kategorie strategie, do které spadali hlavní i doprovodné aktivity programu. Zde byly rozhodující jak motivační prostředky, které působily na míru zapojení žáků, jejich ponoření a učení, tak i celkový vliv lektora. Ten zastával v mnoha aktivitách pozici rádce a mohl tedy značně ovlivnit jejich průběh. Dalším důležitým prvkem bylo hodnocení práce ve skupině. Jednotlivé skupiny měly být vyrovnané co do schopností a zkušeností, proto měl jejich vytvoření na starosti učitel. Pokud bylo rozdělení provedeno správně, byla skupinová práce hodnocena pozitivně. Poslední prvek ovlivňující hodnocení programu bylo prostředí. Na základě všech uvedených kategorií žáci interpretovali smysl programu a jeho celkový efekt

i atraktivitu.

Kategorie, které z kódování dat vyplynuly, byly uspořádány do níže prezentovaného schématu.

Data získaná od lektorů a spolupracujících učitelů byla volně analyzována a využita pro interpretaci výsledků programu.

Ilustrace 2: Schéma kategorií výzkumu efektivity programu

Kvantitativní data byla analyzována pomocí chí kvadrát testu, resp. Wilcoxonova párového testu při hladině významnosti $\alpha=0,05$. Při analýze pomocí chí kvadrát testu byl hodnocen poměr správných a nesprávných odpovědí v pre- a post testu. Při analýze přesvědčení a hodnot rozdílů v bodových ziscích před a po programu.

Tabulka 3: Analýza kvantitativních dat

Měřená proměnná	Položky v testu	Test statické významnosti
Identifikace environmentálního konfliktu	1	Chí kvadrát
Formulace hypotézy	2	Chí kvadrát
Plán výzkumu	3	Chí kvadrát
Analýza přesvědčení zainteresovaných stran	4	Wilcoxonův párový test (0-4 body)
Analýza hodnot zainteresovaných stran	4	Wilcoxonův párový test (0-4 body)

3.6 Prezentace výsledků

3.6.1 Dovednostní test

Testy byly po vypracování spárovány a označeny číslem, aby je evaluátoři mohli později rozeznat. Následně byly testy bodově ohodnoceny a zpracovány.

Pro všechny výpočty statistické významnosti byla hladina významnosti stanovena na $\alpha < 0,05$. Test vypočítá také hodnotu významnosti P, která ukazuje míru pravděpodobnosti, že byly odpovědi vyplněny náhodně.

Tabulka 4: Identifikace environmentálního konfliktu

	N	Správně %	Špatně %	Chí	P
Před	85	54	42	2,44	0,11
Po		46	58		

Pozn.: N= počet respondentů, P= hodnota významnosti, Z= hodnota Wilcoxonova párového testu

První otázka testu je založena na čtenářských dovednostech. Žáci si měli přečíst krátký článek z novin a určit jeho hlavní myšlenku. Dostali na výběr z pěti možných variant.

Tabulka 5: Formulace hypotézy

	N	Správně %	Špatně %	Chí	P
Před	85	38	62	0,23	0,62
Po		34	66		

Druhá otázka je založena na pochopení problematiky. V tomto případě se fiktivní agentura STEN snažila získat názor na řešení problému od rodičů malých dětí. Žáci dostali pět hypotéz a měli vybrat jednu, která bude nejvýhodnější pro nadcházející výzkum.

Tabulka 6: Plán výzkumu

	N	Správně %	Špatně %	Chí	P
Před	85	12	88	0,06	0,8
Po		11	89		

Ve třetím bodu testu měli žáci za úkol vybrat nejvhodnější postup výzkumu. Byla jim poskytnuta informace o počtu obyvatel v městečku a k dispozici pět možných strategií.

Tabulka 7: Analýza přesvědčení zainteresovaných stran

	N	Průměr	Z	P
Před	85	2,9	0,32	0,74
Po		2,9		

Tabulka 8: Analýza hodnot zainteresovaných stran

	N	Průměr	Z	P
Před	85	2,2	1,53	0,12
Po		2,4		

Tabulka 7 a tabulka 8 spolu úzce souvisí, neboť v testu byly obě analýzy v rámci čtvrtého bodu. Žákům zde byl předložen záznam z veřejné diskuze. Jejich úkolem bylo v rozdílných názorech zainteresovaných stran rozpoznat hodnoty a přesvědčení vedoucí k jejich postojům.

Aby bylo zajištěno správné definování obou pojmů, bylo připojeno i vysvětlení:

- Přesvědčení je něco, o čem si jednotlivec nebo skupina myslí, že je pravda.
- Hodnota je to, co je pro jednotlivce či skupiny důležité.
- Naše přesvědčení vycházejí z našich hodnot.

Při určování hodnot jednotlivých zainteresovaných stran konfliktu, prokazovali žáci nepřesné a zjednodušené porozumění problematice. Často například uváděli kontrastní hodnoty zisk/ztráta. V tomto případě byl „zisk“ analyzován jako správná odpověď u těch stran konfliktu, pro které je finanční zisk pravděpodobnou hodnotou. Pojem „ztráta“ ale nevyjadřuje hodnotu a žáci proto za něj nezískali žádný bod.

Na žádné z měřených proměnných nebyl naměřen statisticky významný rozdíl. Nelze proto předpokládat vliv programu. Rozdíly mezi hodnotami mohly vzniknout náhodně, v důsledku únavy respondentů či jiných faktorů.

3.6.2 *Rozhovory s účastníky*

Důležitým prvkem ovlivňujícím úspěšnost školní části byly **čtenářské kompetence** žáků. Ve většině případů byly bohužel nedostačující, a proto žáci vnímali pracovní listy jako složité a těžko se jim s texty pracovalo. „*Jako ten test byl mazec, to jsem moc nevěděl co tam zaškrtnout.*“ Velký problém také většina shledávala v délce článků „*článek byl moc dlouhý. Po přečtení, už jsem nevěděl, co bylo na začátku*“ někteří žáci přiznali, že by si bez pomoci paní učitelky nevěděli rady „*některý ty články byly trochu delší a složitý, paní učitelka nám docela pomáhala*“. Jeden z dotazovaných se dokonce v rozhovoru přiznal k následujícímu, „*test byl moc složitý, tak jsem tam prostě jen něco zakroužkoval a bylo*“.

Průběh školní části také značně ovlivnilo **nasazení učitele** a jeho **interpretace smyslu** celého programu. Některé ze zúčastněných tříd se přípravě věnovali svědomitě.

„Projeli jsme skoro všechno, jen ten konec jsme nestihli“, „každou hodinu jsme si něco četli“, „dělali jsme to podle mě až moc, pak mě to už nebavilo“. Jiní pouze vyplnili pretest a pustili informační powerpointovou prezentaci. „No ve škole jsme tomu moc času nedali, tam jsme vlastně koukali na tu prezentaci a dělali ten test. Měli jsme pak nějaký přesuny v rozvrhu a už jsme se s paní učitelkou moc neviděli.“ „Papíry co nám dali ve škole, jsme všechny neprojeli. On na to nebyl moc čas, protože toho bylo jako fakt moc.“ Pouze v jednom případě se skupina na program vůbec nepřipravila. Jako důvod uvedli začátek školního roku, kdy jim čas na přípravu rychle utekl „skoro vůbec jsme se tomu nevěnovali, udělali jsme jen ten test“. Jako důležitý musím zmínit fakt, že v pracovních listech určených pro učitele, je jasně doporučena časová dotace, kterou si má pedagog na práci vyhradit.

Žádoucí průběh pobytové části programu ovlivňovalo mnoho proměnných. Jednou z nich byla **práce ve skupině**. Program je poměrně různorodý a každému vyhovovala jiná část. Někdo se cítil silný v kreslení územního plánu „*dělání těch map bylo fajn, docela jsme se u toho vyřádily*“, „*bavilo mě dělat mapy*“, jiný zas raději předstoupil před třídu a vedl diskuzi. „*No nevím jak ostatní, ale mě bavilo to obhajování těch map.*“ „*Bylo zajímavý poslouchat ostatní, jak přesvědčují*“. Atraktivita skupin byla z části zapříčiněna i náročností programu „*sám bych na programu dělat nechtěl, takhle jsem se měl o koho opřít a mohli jsme se doplňovat*“, „*tým mě inspiroval k práci*“. K ojedinělým konfliktům ve skupině žáci přistupovali různým způsobem „*když jsme se na něčem neshodli, tak jsme hlasovali*“, „*zakreslili jsme prostě všechny návrhy, a bylo to bez hádek*“. Pro některé žáky byl tento způsob skupinové práce úplnou novinkou a setkali se s ním na pobytu poprvé. „*Ve škole takhle vůbec nepracujeme, tak to bylo něco nového.*“ „*Někdy děláme ve skupinách i ve škole, ale to stejně moc nespolupracujeme. Jen si rozdělíme, co kdo vypracuje*“. Celkově byly skupinky všemi dotazovanými hodnoceny kladně a neměli s tímto způsobem práce problém.

Hodnocení atraktivity programu bylo v celku pozitivní „*bavilo mě dělat mapy*“, „*práce mě bavila, ale byla krapet složitá*“. „*Mě se to líbilo tak celkově, dělání těch map, hry i ty výlety.*“ Vyskytly se i opačné názory. „*Ten program byl zajímavý a ze začátku mě to bavilo, ale pak mi to přišlo takový furt stejný.*“ „*Program vevnitř, mě až*

zas tak nebavil.“ Bohužel v některých případech žáci za celý svůj pobyt nepochopili jeho smysl a efekt. *„Vyrábění map mě bavilo, ale nechápala jsem smysl celého programu“*, *„nějak jsem pořád nevěděl, proč to všechno děláme“*.

Často se též v rozhovorech s žáky objevovala otázka počasí a prostředí. Bohužel tento faktor byl z naší strany jen málo ovlivnitelný. V jednom případě v květnu nasněžilo, což žáci bez potřebného vybavení hodnotili naprosto záporně. Prostor prostředí osady a objektu vnímali kladně, hlavně převažovalo nadšení z výletů.

Další faktor, který hodnocení programu účastníky značně ovlivňoval, byl přístup lektorů. Z rozhovorů můžeme soudit, že žáci byli s jejich prací spokojeni, neboť se u dotazovaných nevyskytlo žádné záporné hodnocení.

Jako hlavní přínos programu, žáci nejčastěji uváděli seznámení s Jizerskými horami *„byl jsem tady poprvé“* a možnost trávit čas se spolužáky mimo školu. Jen pár účastníků shledalo jako přínos osvojení nových poznatků *„naučila jsem se pracovat s mapou a už se v ní orientuju“*, *„díky výletům už teď vím jak rozpoznat poškozený strom“*.

Žáci měli v rozhovoru také prostor pro podněty na zlepšení programu. Nejčastěji se ve výpovědích vyskytoval návrh zkrátit a zjednodušit práci ve škole. Někteří účastníci předpokládali nižší náročnost programu, proto navrhovali více osobního volna.

3.6.3 Rozhovory s lektory

Podle názoru první lektorky leží hlavní přínosy programu především v poznání Jizerských hor. Program také může vést k zamyšlení, jak by děti mohly nakládat se svým volným časem. V programu se také učí diskutovat a spolupracovat. Přínos dále vidí ve spolupráci skupiny.

Žáci na program podle lektorky *„přijíždí jako na dovolenou...což dávám za vinu učitelce, která je na program nepřipraví.“* Někteří učitelé s lektory spolupracují, jiní si ale na program jedou užít a moc se o něj nestarají. Mezi učiteli je velký rozdíl i v tom, jak pracují s pracovními listy. Někteří s nimi pracují dobře, ale někteří tomu dávají velmi málo času a nesnaží se je dost propojit s výukou.

I v míře připravenosti na výzkum jsou mezi skupinami velké rozdíly. Některé skupiny jezdí zcela nepřípravené, pracovali třeba na něčem jiném a na pobytu zcela změnili své výzkumné otázky. *„Někdy se mi zdálo, že jim to bylo úplně špatně vysvětleno ... například jednou to pojmuli pouze jako prezentace o Jizerských horách. Takže jsme viděli pět stejných prezentací o Jizerských horách...Přínos nula.“*

Podle lektorky by bylo vhodnější, kdyby žáci nejprve viděli osadu Jizerka a neřešili problém celých Jizerských hor, které neznají. Diskuse by se proto měla zaměřit především na okolí Jizerky, se kterým se žáci dokážou seznámit.

Podle druhé lektorky leží hlavní přínos programu v tom, že si děti zkusí zastávat názor jiné skupiny a obhajovat jej v diskusi. Podle jejího názoru je to zcela jiný způsob výuky, než na který jsou zvyklí. Žáci si v programu zkusí nové dovednosti, použitelné v budoucím životě: prosazování svého názoru, zkušenosti s komunikací v kolektivu, prezentování *„to co na začátku předvádí je tragédie“*.

Žáci na začátku programu často nevědí, co je čeká, protože často nestihnou projet ve škole pracovní listy. To, že by děti přijely s připraveným výzkumem, se lektorce stalo jen jednou. *„Většinou nejsou ani rozdělení do základních čtyř skupin, takže nevědí, jaké hodnoty mají zastávat...Nepřijíždí moc připravení.“* Učitelé podle jejího názoru podceňují čas na přípravu a mají problémy ve spolupráci s kolegy, kteří jim nejsou ochotni pomáhat. *„Musí pak obětovat svoji výuku, třídnické hodiny...někdy jim to dávají za domácí úkol, aby si to projeli.“*

Učitelé si podle lektorky jezdí na pobytovou část často jen odpočinout *„někteří učitelé se ani nejdou podívat na aktivity...jen na konci dne se jdou podívat, co nakreslili za mapy, ale nechápou, co dělali a proč.“*

Lektorka navrhuje zjednodušit školní část programu, aby byla lépe zvládnutelná.

Třetí lektor shledává hlavní přínos programu v práci s textem, *„žáci si vyzkouší analýzu novinového článku a tím správně pochopí, o co v nich vlastně jde.“* Navrhuje rozšířit práci s textem i na pobytovou část. Podle jeho názoru se bez další konfrontace s články nerozvíjí čtenářské dovednosti a žáci pak logicky nemohou podávat v posttestu lepší výsledky. Jako další přínos pro účastníky vidí hru v rolích a obhajování postojů v diskusi *„to je myslím i bavilo.“*

Mezi slabé části programu řadí školní fázi, je podle jeho názoru příliš dlouhá a náročná. „Z toho důvodu ji asi většina skupin ani nedodělala do konce.“ Program by rozhodně nedoporučil pro 8. - 9. třídu ZŠ. Velký problém též spatřuje v neznalosti prostředí Jizerských hor a v malých zkušenostech cílové skupiny „pak z toho vyplývající nesmyslné návrhy, a sklouzává to spíš k simulační hře než k serióznímu územnímu plánu.“

Čtvrtý lektor jako hlavní přínos vidí v pobytu dětí v přírodě a v příznivém zdravotním prostředí, kde jsou konfrontováni s tím, že v CHKO Jizerské hory nejsou jen návštěvníci Jizerských hor, ale i další (zájmové) skupiny.

Hlavní problém pak shledává v interpretaci programu „myslím si, že program učitelé vnímají jako splnitelný bod pro RVP popř. ŠVP. Něco, na co se nemusí nijak zvláště připravovat a prostě použijí přidělené pracovní listy, které jen rozdají žákům.“

Navrhoval by změnit věkovou kategorii a to minimálně na 16 let. Myslí si, že ke způsobu uvažování, jež program vyžaduje, dochází až v pozdějším věku, rozhodně ne na ZŠ.

Nelíbí se mu ani způsob jakým je program uskutečňován při pobytové fázi „závěrečné diskuze v menších skupinkách a společná diskuze třídy nejsou vůbec dobře řešeny. I když k tomu program samotný nevybízí, často se přikloní k variantě win-los → hlasování...“

3.6.4 Písemná reflexe učitelů

Podle prvního respondenta je program pro žáky „skutečně velkým přínosem“. Přínos vidí ve stmelení skupina na pobytové části programu. Respondent dále konstatuje, že na školní část je potřeba více času a že pro žáky bylo náročné pracovat v týmu.

Druhý respondent konstatuje, že většina žáků neznala prostředí a přírodu Jizerských hor a bylo proto pro ně náročné posoudit daný environmentální konflikt jinak, než na základě dodaných článků. Konstatuje, že vzhledem k věku žáci přiměřeně argumentovali a samostatně pracovali. Přínos vidí především v poznání CHKO Jizerské hory a seznámení s jejich problémy.

Třetí respondent konstatuje, že školní fáze byla značně rozsáhlá a že žáci se rozhodovali bez znalosti prostředí. Navrhuje proto více úkolů přenést na Jizerku. Kladně hodnotí zejména turistickou a poznávací část programu, zábavné hry přínosné pro kolektiv, přátelský přístup lektorů a přiměřenou a fundovanou přednášku.

3.6.5 Pozorování

Přípravenost skupiny: Z pozorování bylo zřejmé, že příprava ve školní fázi neprobíhala podle požadavků, a práce na pobytu tím byla značně poškozena. Většina skupin se v pracovních listech dostala pouze na konec části dvě. Tudíž svou veškerou přípravu zaměřili na tu méně důležitou část programu a k té stěžejní, se již nedostali.

Pracovní list 3B žákům zadává tento úkol:

„Nyní se rozdělíte do 4 hlavních skupin (stran): ochranáři, lesníci, místní obyvatelé a návštěvníci hor, jejichž stanoviska budete dále hájit. K tomu je ale třeba, abyste se o své straně dozvěděli co možná nejvíce informací. Můžete k tomu využít internet, knihovnu, tisk a další zdroje informací. Až budete mít pocit, že již máte dostatek informací, odpovězte podrobně na následující otázky:

1. Jaké jsou cíle (hodnoty) Vaší strany? (př.: strana lesníků - „Cílem je zdravý les“)
2. Proč je zastáváte? (odůvodnění hodnot), (př.: „zdravý les proto, aby byl dobře hospodářsky využitelný“)
3. V čem s Vaší stranou nesouhlasí ostatní strany? Co Vaší straně vytýkají?

(př.: „vytýkají nám, že příliš zohledňujeme vlastní zisk a nebereme příliš ohled na životní prostředí“)

4. Do jaké míry jsou postoje Vaší strany sdíleny veřejností?

(pro zodpovězení této otázky udělejte miniaturní dotazník a zeptejte se alespoň 20 lidí různých věkových i profesních skupin).“

Ve většině případů, žáci sice přijeli na pobytovou část rozdělení do správných skupin, ale už neměli stanovené hodnoty a postoje, natož aby prováděli dotazník u veřejnosti. Pouze jedna skupina dovezla teoreticky vypracovaný výzkum.

Problém se vyskytl i při prezentacích, v těch málo případech kdy je žáci měli připravené, naprosto nepochopili smysl. V jednom případě, to pojali jako přednášku o Jizerských horách. Takže si lektoři vyslechli pět téměř identických prezentací. V druhém případě zas připravili představení svého článku. Zde bych ráda upozornila na fakt, že v pracovních listech bylo jasně stanoveno jak má prezentace vypadat: „*Mělo by to být ucelené vystoupení s informacemi o své zájmové skupině a jejím působení na území CHKO. (Jakou stranu představují, co dělají, proč to dělají, kdo a v čem s jejich stranou nesouhlasí, co straně vytykají ostatní, jaký je postoj veřejnosti k této straně,...?)*“

Přístup vyučujících: Na pobytové části jsme se setkali se dvěma přístupy učitelů k programu. Většinový přístup pedagogů byl lektory hodnocen pozitivně. Účastníci se přednášek a pozorovali průběh programu, zajímali se o tvorbu dětí a působili při aktivitách zčásti jako dozor. Někteří se dokonce aktivně zapojovali do her. Druhý přístup byl už poněkud horší, část pedagogů totiž chápala program spíše jako dovolenou, a neprojevovali skoro žádný zájem o jeho průběh. Někteří dokonce zanechali žáky pod vedením lektorů a šli se projít po osadě.

Znalost prostředí: Program je určen žákům z libereckého kraje, přesto tento fakt nezaručil znalost prostředí. Žáci Jizerské hory moc neznali a někteří se do nich díky programu podívali úplně poprvé. Nedokážou si proto k místům popisovaným v člancích přiřadit reálná místa. V důsledku toho návrhy a následná diskuse o územním plánu Jizerských hor postrádaly zakotvenost a realitu. Jako příklad mohu uvést nápad jedné ze skupin na rozšíření běžkařských tratí. Tento druh zlepšení je zrovna v Jizerských horách naprosto zbytečný, jelikož propracovanost běžkařských tratí je zde značná. Často se také ve strategických plánech objevovaly nápady, na využití přehrady Souš k turistickým účelům. Fakt, že je přehrada zásobárnou pitné vody pro Jablonecko, žáci netušili.

Přístup k práci: Žáci na pobytové části pracovali poměrně s nadšením a bez problémů se zapojovali do všech aktivit. Na územních plánech si dávali většinou záležet, důkazem toho byla i zajímavá umělecká provedení. Práci si mezi sebou dělili svědomitě. Při diskuzích nebyl zaznamenán větší problém či konflikt, žáci totiž měli sklon problémové návrhy řešit hlasováním.

3.7 Diskuse

3.7.1 *Interpretace výzkumu*

Program ve stávající podobě pravděpodobně seznamuje děti s přírodou Jizerských hor, rozvíjí jejich komunikační a kooperativní dovednosti. Současně ale můžeme říci, že nenaplnuje své cíle v oblasti výzkumných kompetencí, na které se zaměřuje.

Příčiny je možné vidět v různých faktorech. Program přeceňuje vstupní znalost žáků krajiny Jizerských hor. Přestože žáci pochází z Libereckého kraje, Jizerské hory moc neznají a nedokážou si proto k místům popisovaným v člancích přiřadit reálná místa. V důsledku diskuse o územním plánu Jizerských hor postrádá zakotvenost a realitu.

Další příčinou je špatná implementace programu ve škole. Učitelé nedokážou školní část s dětmi probrat tak, aby přijely na pobytovou část s připraveným výzkumem. Důvody může být nedostatek času, špatné pochopení programu učiteli, chybějící kompetence vést přípravu výzkumu i špatná spolupráce s ostatními vyučujícími. V důsledku jezdí děti na pobytovou část programu nepřipravené. Pokud si škola současně vybere kratší, třídní variantu programu, není možné tento deficit dohnat. Prostředí SEV Jizerka totiž neumožňuje provést výzkum, který by žáci měli vést ve svém bydlišti, případně s pomocí internetu. Pokud děti neprijedou na pobytovou část s autentickým a rozpracovaným výzkumem, program ztrácí realističnost a stává se do značné míry simulační hrou, ve které si děti sice procvičí argumentační a prezentační dovednosti, ale neuvažují seriózně o využití krajiny Jizerských hor. Absence výzkumu pak vede k tomu, že se nerozvíjí ani jejich výzkumné dovednosti. Nutno podotknout, že vypracovaný výzkum na pobytovou část dovezla pouze jedna z pěti zúčastněných skupin.

Dalším důležitým tématem pro diskuzi je náročnost pracovních listů. Použité články byly pořízeny z reálných novinových článků a pro účely programu navíc prošly zjednodušením. V tomto případě tedy můžeme shledat hlavní problém ve schopnosti žáků vnímat text. Do rozborů by tedy měl určitým způsobem zasahovat učitel a případnou neschopnost porozumění textu tím eliminovat.

Náročnost testu je ukotvena ve stejném problému jako články. Žáci nerozumí textu, z čehož pravděpodobně vyplývá převažující míra špatných odpovědí.

Příčinu neúspěšnosti programu můžeme pravděpodobně nalézt i ve věkové kategorii, pro kterou je program určen. Žáci základních škol bohužel ve velké míře nechápou smysl programu a nedokáží se odprostit od svých vlastních postojů a hodnot při obhajování zainteresovaných stran.

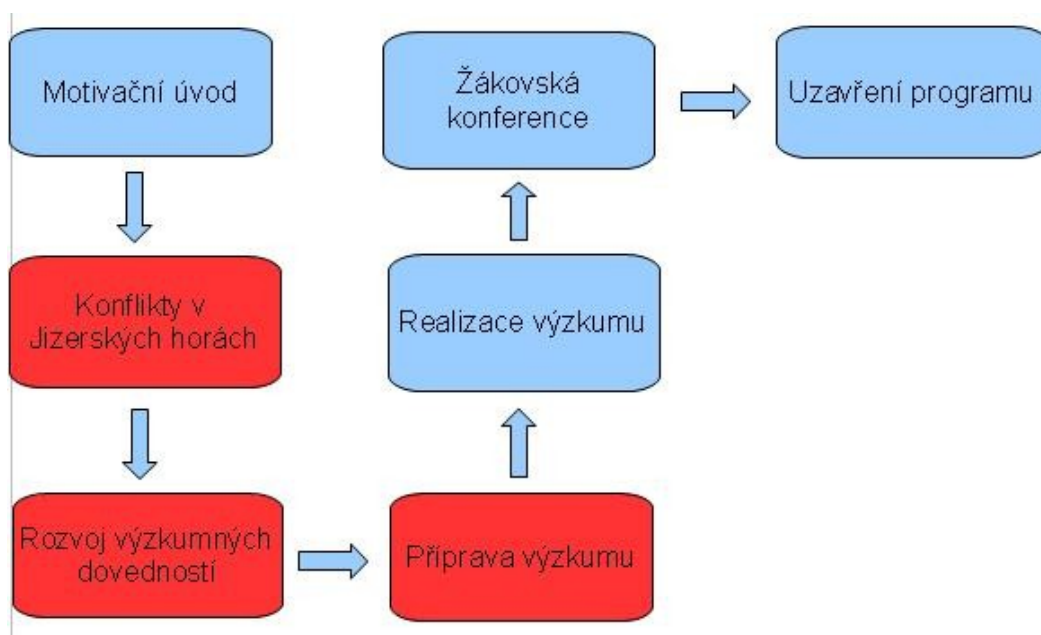
3.7.2 Návrh na modifikaci programu

Stávající problémy programu by bylo možné zmírnit změnou sekvence aktivit v programu.

Po krátkém zahájení ve škole by se žáci přesunuli na SEV Jizerka. Tam by se v průběhu terénních výprav seznámili s aktuálními environmentálními konflikty v okolí Jizerky. Místa konfliktů by průběžně dokumentovali. Poté by žáci ke konfliktům studovali související články a učili se identifikovat zainteresované strany, jejich postoje a hodnoty.

V poslední části pobytu by se žáci naučili formulovat hypotézy a připravit výzkumný plán, související s konfliktem v okolí Jizerky podle jejich volby. Výzkum by provedli po návratu z pobytu. Výsledky by prezentovali na žákovské konferenci, ve studentském časopise, na nástěnce nebo jiným způsobem obvyklým ve škole. Poté by byl program slavnostně uzavřen.

Tímto způsobem by realizátoři zajistili, že nejnáročnější fáze programu proběhnou pod jejich kontrolou. Současně by žáci zahájili výzkum až po seznámení s konkrétní krajinou. Modifikovaný program by měl být znovu evaluován, aby bylo ověřeno, zda navržené změny přinesly předpokládaný efekt.

Ilustrace 3: Modifikace procesního modelu programu

Poznámka: modrá barva označuje fáze, které mají proběhnout ve škole pod vedením spolupracujícího učitele. Červené fáze se odehrávají v SEV Jizerka pod vedením lektorů.

Hlavní změny v programu by tedy měly spočívat v:

- Zjednodušení úvodní školní fáze (vyučující s dětmi pouze prodiskutuje konflikty Jizerských hor z poslední doby, a rozdělí je do skupin).
- Zmenšení rozebírané oblasti (z celé CHKO Jizerské hory pouze na osadu Jizerka a její okolí).
- Četba a rozbor článků pod vedením lektorů.
- Formulování hypotéz a tvorba výzkumného plánu pod vedení lektorů.
- Provádění výzkumu po návratu do školy.
- Závěrečné prezentování výsledků výzkumu (této části by se opět účastnili lektoři ze SEV Jizerka, kteří by si prezentace přijeli poslechnout).

4 ZÁVĚR

Na základě evaluace se ukázalo, že program bohužel nefunguje podle očekávání, neboť u žáků po jeho absolvování nedošlo k rozvoji výzkumných ani analytických dovedností.

Program účastníkům umožnil pochopení zájmů jednotlivých aktérů v chráněných územích a vyzkoušeli si argumentovat v zájmu ochrany přírody. Přesto při závěrečném dovednostním testu nebyli schopni správně analyzovat příčinu konfliktu a stejně jako na začátku se v něm neuměli orientovat.

K rozvoji došlo pouze z hlediska seznámení se s Jizerskými horami a na základě četných prezentování a diskuzí se žákům rozvinuli komunikační dovednosti.

Účastníci shledali program jako zajímavý a v celkovém měřítku ho hodnotí kladně, ve většině případů ale nepřesně, nebo zcela vůbec nepochopili jeho smysl.

Zpracovaná evaluace sice poukázala na to, že program nesplnil očekávaný efekt, na druhou stranu se alespoň jejím prostřednictvím přišlo na konkrétní chyby a dala podklad pro změny v teorii programu. Téma vytváření budoucích strategií a řešení konfliktů je podle mého názoru důležité a s dětmi na školách stále málo rozebírané. Konflikty různých závažností se kolem nás dějí každý den a většinou je nám v médiích předkládán pouze postoj jedné strany. To zda si informace pro vytvoření objektivního názoru vyhledáme, už záleží na nás. Žáci by podle mě měli mít možnost zkusit si pochopit stanoviska zainteresovaných stran a naučit se vyhledávat informace pro vytvoření vlastního názoru. K tomuto účelu je výukový program ideální prostředek a pevně doufám, že výstupy z této evaluace poslouží jako návrhy pro změny, aby příští realizace měla větší vliv na rozvoj účastníků.

5 POUŽITÉ ZDROJE

- 1) BENNETT, Dean B.: *Evaluating Environmental Education in Schools. A practical guide for teachers*. [online]UNESCO - UNEP, Division of Science, Technical and Environmental Education, 1989. Dostupné na <<http://unesdoc.unesco.org/images/0006/000661/066120eo.pdf>>.
- 2) ČINČERA, J.: *Environmentální výchova: od cílů k prostředkům*. Vyd. 1. Brno: Paido, 2007. 116 s. ISBN 978-80-7315-147-8.
- 3) ČINČERA, J.: *Práce s hrou, Pro profesionály*. Vyd. 1. Praha: Grada Publishing, a.s., 2007. 116 s. ISBN 978-80-247-1974-0.
- 4) ČINČERA, J.: *Metodika evaluace programů environmentální výchovy*. [online]. Envigogika. Praha: Centrum pro otázky životního prostředí Univerzity Karlovy. Roč. 525, 2010a, č. 3. Dostupné na <<http://envigogika.cuni.cz/index.php/cz/metodiky/envigogika-2010v3/431-metodika-evaluace-programu-environmentalni-vychovy>>. ISSN 1802-3061.
- 5) DIVIZNA.: [online]. [cit. 2012-05-21]. Dostupné na <<http://www.zooliberec.cz/divizna/cz/vyukove-programy/>>.
- 6) EKOVOÝCHOVA LIBERECKÉHO KRAJE.: [online]. [cit. 2012-05-21]. Dostupné na <<http://www.ekovychovalk.cz/>>.
- 7) HAKR, T.: *Earth Education : Výchova o Zemi*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, Pedagogická fakulta, 2005. 59 s. Vedoucí absolventské práce PhDr. Jan Činčera, Ph.D. Dostupný z WWW: <http://www.fp.tul.cz/env/st_prace.php>.
- 8) HENDL, J.: *Kvalitativní výzkum. Základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-485-4.
- 9) HORNOVÁ, K.: *Evaluace výukového programu environmentální výchovy*. *Envigogika*, 2007, č. 3. Dostupné na <http://envigogika.cuni.cz> . ISSN 1802-3061.
- 10) NEZVALOVÁ, D.: *Pedagogická evaluace ve škole*. Učitelské listy č. 4, Příloha pro ředitele, s. I - IV. 2001.

- 11) MÁCHAL, A.: *Malý ekologický a environmentální slovníček*. 4. vyd. Brno: Rezekvítek, 2006. 56 s. ISBN 80-86626-08-3.
- 12) MÁCHAL, A.: *Špetka dobromysli: Kapitoly z praktické ekologické výchovy*. 1. vyd. Brno: EkoCentrum, 1996. 154 s. ISBN 80-901668-6-5.
- 13) MERTENS, Donna M.: *Research and Evaluation in Education and Psychology: Integrating Diversity With Quantitative, Qualitative, and Mixed Methods*. Thousand Oaks: Sage, 2010. 525 s. ISBN 978-1-4129-7190-4.
- 14) MINISTERSTVO ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ [website] [Cit. 2012-05-10]
Dostupné na
<[http://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/strategicke_dokumenty_evvo_cr/\\$FILE/OEV-OVO_SP%20EVVO-20081105.pdf](http://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/strategicke_dokumenty_evvo_cr/$FILE/OEV-OVO_SP%20EVVO-20081105.pdf)>.
- 15) M.E.D.věd.: [online]. [cit. 2012-05-21]. Dostupné na
<<http://medvedsemily.webnode.cz/>>.
- 16) PIKE, G.; SELBY, D.: *Cvičení a hry pro globální výchovu 1., 2. vyd.* Praha: Portál, 2009. 254 s. ISBN 978-80-7367-629-2.
- 17) PIKE, G.; SELBY, D.: *Globální výchova*. Grada, Praha, 1994, 1. vydání. 322 s. ISBN 80-85623-98-6.
- 18) PRŮCHA, J.: *Pedagogická evaluace: hodnocení vzdělávacích programů, procesů a výsledků*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 1996. 166 s. ISBN 80-210-1333-8.
- 19) SEV ČESKÝ RÁJ.: [online]. [cit. 2012-05-21]. Dostupné na
<<http://www.sevceskyraj.cz/>>.
- 20) SPOLEČNOST PRO JIZERSKÉ HORY, o.p.s.: *Pracovní listy k programu Člověk a krajina Jizerských hor – strategie budoucího využívání*. Liberec, 2010.
- 21) SPOLEČNOST PŘÁTEL PŘÍRODY ČMELÁK.: [online]. [cit. 2012-05-21].
Dostupné na <<http://www.cmelak.cz/cz/co-delame/ekovychova/vyukove-programy>>.
- 22) STŘEVLÍK.: [online]. [cit. 2012-05-21]. Dostupné na
<<http://www.strevlik.cz/>>.
- 23) ŠVARŤÍČEK, R; ŠEDOVÁ, K.: *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. 384 s. ISBN 978-80-7367-313-0.

24) Tbilisi Declaration 1977 [online]. [cit. 2012-04-16].

<<http://www.gdrc.org/uem/ee/tbilisi.html>>.

25) ZIEGLER, V.: *Environmentální výchova v teorii a praxi*. Praha: Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, 2004. 76 s. ISBN 80-7290-153-2.

SEZNAM PŘÍLOH

- 1) Příloha 1: Test
- 2) Příloha 2: Ukázka rozhovoru s účastníky
- 3) Příloha 3: Harmonogram pobytové části na Jizerce – třídní varianta
- 4) Příloha 4: Ukázky ze závěrečných územních plánů
- 5) Příloha 5: Pracovní listy pro účastníky programu

PŘÍLOHY

Příloha 1: Test

Dobrý den,

Následujících pár týdnů se budete na škole a potom ve středisku ekologické výchovy Jizerka zabývat programem o Jizerských horách. Protože nás zajímá, jak program funguje, potřebovali bychom se Vás před programem a pak ještě jednou po něm zeptat na pár věcí. Nikam se nepodepisujte, jenom prosíme, abyste na každou otázku odpovídal/-a nejlépe, jak můžete. Vyplňte prosím všechny otázky.

Děkujeme za spolupráci,

David (SEV Jizerka) a Honza (Technická univerzita v Liberci)

Přečtěte si nejprve následující příběh:

V městečku Rejnovice se v posledním měsíci hodně mluví o pozemku rodiny Kolářových. Kolářovi bydlí na kraji města a vlastní malou farmu, na které se snaží o ekologické zemědělství – pasou tam krávy. Před několika týdny ale Kolářovy navštívil manažer z mezinárodního řetězce HyperSuper, který provozuje po celém světě síť hypermarketů.

Manažer, pan Halásek, nabídl Kolářovým 40 miliónů korun za odkoupení pozemku. Na něm by pak vyrostl nový hypermarket, který by byl pomocí nově vybudované přípojky napojen na stávající silnici 1. třídy. Místo je vhodně umístěné a Rejnovice jsou nedaleko velkého krajského města.

Kolářovi vědí, že jejich farma má stěží čtvrtinovou cenu a poslední dobou se jim moc nedaří. Nabídku proto chtějí přijmout. Záměr firmy HyperSuper ale musí ještě schválit stavební a další úřady. K záměru se mimo jiné musí vyjádřit i Městský úřad v Rejnovicích.

Zastupitelé vidí v záměru šanci na nová pracovní místa, obávají se ale zásahu do životního prostředí. Rozhodli se proto, že před rozhodnutím uspořádají veřejnou diskusi s obyvateli. Ta se má konat za týden v prostorách radnice.

1. Zakroužkujte písmeno označující **jednu** z následujících vět, které nejlépe popisuje otázku, která se řeší:

- a) Mají být obyvatelé města Rejnovice zapojeni do diskuse?
- b) Má pan Kolář prodat svůj pozemek?
- c) Má město Rejnovice souhlasit s výstavbou obchodního centra na místě farmy Kolářových?
- d) Je nabídka firmy HyperSuper rodině Kolářových výhodná?
- e) Je pro firmu HyperSuper výhodné stavět hypermarket v Rejnovicích?

Pan Halásek se rozhodl požádat o spolupráci agenturu STEN, zabývající se výzkumy veřejného mínění. Rád by zjistil, zda rodiče malých dětí podporují spíše stavbu hypermarketu, než zachování původní farmy.

2. Jako pracovníci agentury STEN vyberte **jednu** nejvhodnější hypotézu pro nadcházející výzkum:

- a) Většina obyvatel Rejnovic souhlasí se stavbou hypermarketu.
- b) Více než polovina respondentů ze skupiny rodiče dětí ve věku mladších deseti let spíše či zcela souhlasí se stavbou hypermarketu.
- c) Většina rodičů dětí mladších deseti let si myslí, že obchody v Rejnovicích jsou drahé a je v nich málo zboží.
- d) Malá část rodičů malých dětí sympatizuje s hnutím Zelený Rejnovec.
- e) Většina rodin s malými dětmi je příliš chudá na to, aby mohla nakupovat v hypermarketu.

3. Agentura STEN připravuje svůj výzkum. Jaký postup považujete za nejvhodnější? Vyberte **jednu** možnost, o které předpokládáte, že nejlépe odpovídá zadání výzkumu. Vezměte v potaz, že v Rejnovicích žije celkem 847 osob.

- Náhodně vybrat dvacet dospělých obyvatel Rejnovic a zeptat se jich na jejich názor.
- Zorganizovat veřejnou diskusi, na které by přítomní mohli hlasovat pro farmu či pro hypermarket.
- Vymezit pojem „rodiny s malými dětmi“, zjistit jejich počet a kontakty, doručit anonymní anketu, kterou by pak házeli do schránky na náměstí.
- Zajít do ZŠ v Rejnovicích a nechat děti vyplnit anketu, zda jsou pro stavbu či proti ní.
- Shromáždit „hlas lidu“ v hospodě a na diskusním internetovém fóru.

Na veřejné diskusi se objevila řada protichůdných názorů:

- Místní Zemědělské družstvo Rejnovice se snaží zabránit vzniku obchodního centra. Myslí si, že tato oblast ztratila příliš mnoho zemědělské půdy k obchodním účelům.
- Místní stavební firmy Beton s.r.o. podporuje obchodní centrum. Myslí si, že rozvoj přinese do této oblasti pracovní místa pro nezaměstnané.
- Místní ekologické hnutí Zelený Rejnovec nesouhlasí s obchodním centrem. Bojí se, že stavba obchodního centra ohrozí vzácné přírodní oblasti, které se nacházejí v blízkosti farmy.
- Kolářovi poskytli rozhovor Rejnovickému měsíčníku. Řekli reportérovi, že by chtěli farmu prodat, že se jim peníze budou hodit na důchod. Pan Kolář doslova řekl: „Se svým pozemkem si můžu dělat, co chci a nikomu po tom nic není!“

4. Pokuste se nyní posoudit, jaké přesvědčení a hodnoty mají uvedení lidé a organizace.

- Přesvědčení* je něco, o čem si jednotlivec nebo skupina myslí, že je pravda.
- Hodnota* je to, co je pro jednotlivce či skupiny důležité.
- Naše přesvědčení vycházejí z našich hodnot.

Účastník příběhu	Přesvědčení účastníka	Hodnota
Příklad: Pan Halásek	Hypermarket přinese Rejnovicím miliony korun.	Zisk
Kolářovi		
Zemědělské družstvo Rejnovice		
Stavební firma Beton s.r.o.		
Ekologické hnutí Zelený Rejnovec		

5. Na závěr

Věk:

Třída:

Pohlaví: Muž / Žena (zakroužkuj)

Kdybyste měl/-a tu možnost, do jaké země byste se chtěl/-a podívat:

.....

Jak se jmenuje nejvyšší hora, na které jste byl/-a:

.....

Děkujeme za spolupráci!

Příloha 2: Ukázka rozhovoru s účastníky

Účastník 4 (žena):

pozn.: OA, hotelová škola a SOŠ TURNOV (30.5. - 3. 6. 2011)

Tak máme po programu a já bych se Tě teď zeptala na pár otázek k jeho průběhu.

O. K.

Ze všeho nejdřív by mě zajímalo, kolik času jste věnovali ve škole pracovním listům a celkově přípravě na příjezd sem k nám do střediska?

No ve škole jsme tomu moc času nedali, tam jsme vlastně koukali na tu prezentaci a dělali ten test. Rozdělili jsme se do skupin podle toho, jak se nám líbili ty články a pak jsme si to přečetli. Ty otázky k tomu jsme pak dělali za domácí úkol, ale stejně jsme to s holkama dělaly dohromady, protože jsme si nebyly moc jistý. Ten konec jsme nestihli, měli jsme pak nějaký přesuny v rozvrhu a už jsme se s pani učitelkou moc neviděli.

Mohla bys mi říct, co jsi od dalšího programu na Jizerce čekala? Měla jsi nějakou představu o tom, co tady budeme dělat a jak to bude probíhat?

No napadlo mě, že tu budeme dělat něco ve skupinách, protože by nás do nich paní učitelka jinak nerozdělovala. Ale co přesně tu budeme dělat, jsem netušila. Spíš jsem čekala, že to bude víc zaměřený na tu ekologii, jako že nás tu budete učit třeba řídit odpad a že se budeme nějak bavit o tomhle. Taky mi bylo jasný, že budeme chodit hodně na výlety. A taky že jo:)

Tak mohla bys mi říct, co se Ti na tom programu tady líbilo?

Mně se to líbilo tak celkově, dělání těch map bylo docela zajímavý. Myslím, že každá skupina přišla s dobrými nápady, ještě by to chtělo nějaký třeba uskutečnit. Výborný byly ty hry, co jste tu s Kát'ou pro nás dělaly a dobrý byly i ty výlety. Bylo fajn, že jsme se dostali někam jako třída a mohli si společně zablblnout.

Dobře, vypadá to, že se Ti tu vážně líbilo. Zkusila bys ale i tak přijít na něco, co bys na programu změnila, aby byl ještě lepší?

Musím říct, že mi přišel složitý ten test, co jsme dělali ve škole a pak taky tady. Moc jsem nerozuměla tomu, co se po mně chce. Možná by bylo dobrý, kdyby nám někdo potom řekl, jak to mělo být správně.

Hm, ještě se Tě zeptám, jakou skupinu si zastávala a proč sis jí vybrala?

Zajímalo mě ten článek o tom ski areálu, takže jsem se přidala do téhle skupiny. No tady jsme pak rozhodli, že budeme zastávat názory místních obyvatel. Docela mi to vyhovovalo, protože máme chatu na horách a vím, jak někdy turisté dokážou být na obtíž.

Jak se Ti pracovalo v týmu? Byla bys radši, kdybyste byli každý za sebe?

No tak v týmu to bylo dobrý. Někdy děláme ve skupinách i ve škole, ale to stejně moc nespolupracujeme. Jen si rozdělíme, co kdo vypracuje z referátu a je to. Tohle mě bavilo, mohli jsme si povídat a nápady ostatních mě inspirovali, abych taky něco vymyslela.

Tak a poslední otázka. Myslíš, že Ti program dal něco do života?

No bylo zajímavý poslouchat, jak ostatní mluví za ty svoje skupiny a snaží se nás přesvědčit o tom jak jsou jejich nápady nejlepší. A taky bylo fajn, že jsem se podívala do Jizerek. Budu se sem ráda vracet, osada a okolí tady je moc pěkný.

Účastník 7(muž):

pozn.: OA Jablonec nad Nisou (22. - 24. 6. 2011)

Tak máme po programu a já bych se Tě teď zeptala na pár otázek k jeho průběhu.

Ze všeho nejdřív by mě zajímalo, kolik času jste věnovali ve škole pracovním listům a celkově přípravě na příjezd sem k nám do střediska?

Jo věnovali jsme se tomu dost, paní učitelka to brala dost vážně. Myslím, že jsme udělali všechno až na ten závěrečný sběr dat, to jsme pak do reálu nepřeváděli.

Takže jste vyplňovali všechny pracovní listy?

Jo myslím, že jo. Ale nevím, jestli paní učitelka něco nepřeskočila, vždycky nám jen donesla na hodinu nakopírovaný to, co s námi zrovna chtěla dělat.

Jasný, a jak se Ti s pracovními listy pracovalo?

Jako šlo to, ale některý ty články byly trošku delší a složitý, paní učitelka nám docela pomáhala. Asi kdybychom to dělali úplně sami, tak bych byl trochu ztracený.

Dokázal sis představit, co Vás tady ve středisku bude čekat? Myslím, jestli jsi měl nějakou představu o tom, jak tady bude probíhat naše společná práce?

Moc jsem netušil. Byli jsme sice rozdělení do těch skupin, ale to bylo asi tak všechno. Jako že sem si myslel, že budeme něco dělat v těch týmech.

Aha, a co sis vybral za skupinu a proč?

No šel jsem k ochranářům. Bylo nás málo kluků, takže jsme se dělili tak, aby v každé skupině byl aspoň jeden. A na mě vyšla tahle skupina.

Takže jsi tam nešel kvůli nějakým svým názorům nebo postojům?

Ne to ani ne.

A jak Ti ta skupina vyhovovala, pracovalo se Ti v ní nakonec dobře?

Jako s holkama jsem problém neměl, spíš bylo těžký něco vymyslet. Moc jsem nevěděl co navrhnout.

No máš pravdu, že vaše skupina neměla na mapě moc návrhů, ale myslím, že důležité je i to, že jste se nad tím vůbec zamysleli.

Mohl bys mi říct, co Tě na programu bavilo?

Dobry byly ty výlety a hry co jsme dělali. Ten program vevnitř, mě až zas tak nebavil.

Aha, a napadlo by Tě něco, jak by se ten program dal vylepšit, aby byl zábavnější?

Bylo tam moc stejný práce, pořád jsme jen dělali dokola to samý, tak možná tohle nějak změnit. Jinak nevím.

Díky, ještě se Tě zeptám na poslední věc. Myslíš, že si z toho programu odnášíš něco do budoucna?

Asi to, že jsme se docela sblížili ve třídě, máme za sebou jeden společný rok a tohle bylo dobrý. No zjistil jsem, že ochraňování přírody není moc sranda.

Jako že Tě to nebavilo nebo že to není jednoduchý.

No mě by to dělat asi nebavilo a taky že to není jednoduchý, vždycky se najde někdo, kdo nějaký ty zákazy poruší.

Tak díky.

Příloha 3: Harmonogram pobytové části na Jizerce – třídní varianta

Průběh programu PRVNÍ DEN	
1. Příjezd, ubytování, pravidla, oběd.	Po příjezdu a ubytování, za 15 min. sraz v přednáškovém sále - domovní řád (10 min), oběd (buď na Pyramidě, nebo z vlastních zásob) – 1 hod.
2. Kontrola připravenosti ze školy	Po obědě max. 15 min. Studenti by měli být ze školy již rozděleni do 4 zájmových skupin (lesníci, ochranáři, návštěvníci hor a místní obyvatelé) a měli by mít připraveno krátké vystoupení (prezentaci) o své zájmové skupině, ve které shrnou zejména hodnoty a přesvědčení své zájmové skupiny a vztahy s ostatními skupinami (max. 5 min.). Zkontrolujte, je-li tomu tak. Pokud ano, přejděte rovnou k bodu 3. Není-li tomu tak, rozdělte studenty do skupin a dejte jim 10 min. Na následující dva úkoly: <i>a) Studenti si ujasní hodnoty své zájmové skupiny a jejich odůvodnění – PROČ JE ZASTÁVÁTE?</i> (měli by mít připraveno ze školy - otázky 1 a 2 z listu č. 3.: „Jaké jsou cíle (hodnoty) Vaší strany? Proč je zastáváte?“) <i>b) Ujasní si vzájemné vztahy a vazby s ostatními zájmovými skupinami +/-</i> (Otázka 3 z listu č. 3: „V čem s Vaší stranou souhlasí ostatní strany? Co Vaší straně vytykají?“). Důležité to je zejména kvůli schopnosti argumentovat a obhájit svoje postoje v pozdější konfrontaci.
3. Kooperační a seznamovací hry	Prostor pro seznamovací a kooperační hry. Je-li pěkné počasí čas využít k výletu, hry uskutečnit v jeho průběhu.
4. Vystoupení zájmových skupin	Max. 5 minut na každou skupinu, vystřídají se jako řečníci všichni členové zájmové skupiny. Dbáme zejména na to, zda mají jasno ve svých hodnotách a umí je odůvodnit, stejně tak, jestli si ujasnili vztahy s ostatními skupinami. Mají-li už nějakou představu, jaká opatření by chtěli v Jizerkách podniknout, mohou je zde stručně vyjmenovat.
večeře	
5. Vystoupení odborníka – krajináře	Zpravidla Ing. arch. Jana Mejzrová ze SCHKO Jizerské hory. Podá pouze svůj odborný pohled na věc, nenavádí k řešení, pouze zodpoví případné dotazy studentů.
6. Strategie jednotlivých zájmových skupin	Žáci dostanou 1 slepou mapu Jizerek a 1 oficiální mapu Jizerek v měřítku 1:50 000 (zelené mapy) do každé skupiny. K bodům ve slepé mapě přiřadí názvy. Mohou využívat zelené mapy, popř. pracovní list z programu Vyšetřování... pro 7.-9. tř. („Zajímavá místa Jizerských hor“). Názvy píšou čitelně tiskacím písmem přímo do mapy.

	Zkontrolujte, zda jednotlivé body ve slepé mapě správně pojmenovali.
Cíl dne: Na konci dne musí být studenti rozděleni do 4 zájmových skupin, musí mít vyjasněné hodnoty své skupiny a vědět, proč je zastávají. Měli by mít přibližně vyjasněné vztahy s ostatními skupinami. Mají doplněnou slepou mapu o názvy k jednotlivým bodům.	

Průběh programu DRUHÝ DEN	
Snídaně	
7. Terénní exkurze – celé dopoledne.	Studenti mají k dispozici desky na poznámky a fotoaparáty v každé skupině. Jde se společně, přičemž patroni se věnují svým skupinám a podávají výklad vždy z pohledu příslušné zájmové skupiny. Všude, kde je možnost střetu zájmových skupin, nastínit i názory ostatních skupin.
Oběd a polední klid	
8. Pokračování terénní exkurze	Po obědě a poledním klidu krátký výlet, popř. vypustit skupinu po Jizerce, ať zdokumentují, co ještě potřebují pro svůj strategický plán. Do skupin opět fotoaparáty a desky na poznámky; patroni jsou k dispozici pro radu. V případě delších pobytů (4-5 dní) probíhá exkurze až do večere.
9. Zpracování územních plánů zájmových skupin	Vrátí se ke slepé mapě z předchozího dne. Dostanou k dispozici zelené mapy, výtvarné potřeby, nůžky, samolepící barevné papírky a složky s informačními materiály. Mají za úkol navrhnout územní plán CHKO Jizerské hory s opatřeními do budoucna z pohledu své zájmové skupiny (jakýsi strategický plán, vizi z pohledu lesníků, ochranářů, místních a návštěvníků). Návrhů by mělo být alespoň 6-8. Mohou si jich sepsat víc a pak vybrat ty nejzásadnější. Jednotlivá opatření zakreslují přímo do slepé mapy (nejlépe pomocí samolepících papírků jedné barvy). Je jim třeba říct, že to budou prezentovat (délka vystoupení max. 5 min.). Protřídí fotky na notebooku, které mohou spustit ke své prezentaci. Patroni jsou k dispozici s radami a průběžně kontrolují vývoj.
10. Prezentace zájmových skupin	Krátké (5 min.) vystoupení zájmových skupin, při němž představí svoji vizi Jizerských hor v budoucnu z pohledu své skupiny. Měli by se vystřídat jako řečníci všichni členové skupiny. Po prezentaci jedné ze skupin dát vždy prostor ostatním skupinám na dotazy, popř. Ke kritice, ale jen krátké.
Večere	
11. Promíchání skupin	Promíchat skupiny a vytvořit nové tak, aby v každé byli zástupci jednotlivých zájmových skupin. Ideálně vyrovnané skupiny (neměla by jedna zájmová skupina příliš převládat- záleží na počtu studentů ve třídě.)

12. Diskuze a příprava strategií nových skupin	Ve skupině musí prodiskutovat a snažit se dohodnout, jaká opatření v Jizerkách do budoucna přijmou. Každý hájí stanovisko své původní zájmové skupiny a argumentuje. Studenti dostanou nové slepé mapy, do kterých svoje návrhy lepí samolepicími barevnými papírky (nepíší do mapy – abychom jich neměli takovou spotřebu). Patroni jsou opět nápomocni radou – teď už může kdokoliv radit jakékoliv skupině.
--	--

Cíl dne: Studenti po terénních exkurzích připraví územní plány svých zájmových skupin, které odprezentují. Následně se promícháním vytvoří nové skupiny, ve kterých jsou zastoupeny rovnoměrně všechny zájmové skupiny. Musí se vnitřně sjednotit a vytvoří nové územní plány.

Průběh programu TŘETÍ DEN	
Balení a snídaně	
13. Prezentace územních plánů nových skupin	Max. 5 min. Stručně a jasně představit novou společnou strategii pro Jizerské hory. Ihned po prezentacích dílčích skupin možnost dotazů (bez kritiky). Lektori si zaznamenávají jednotlivá opatření u prezentujících skupin.
14. Řízená diskuze nad jednotlivými opatřeními	Je třeba, aby se v diskuzi celá třída shodla, která opatření přijme a která nepřijme. Lektori, kteří si sepisovali jednotlivá opatření, vyberou ty, které se opakují, popř. jsou si podobné – ty by měly být přijaty společně bez větších problémů. Dále se budou řešit ostatní opatření. Nedojde-li po krátké době ke shodě, lze přistoupit k hlasování (to není ideální stav, ale rozhodnout se to nějak musí). Lze nastavit parametry tak, že jako přijaté opatření se vezme to, na kterém se shodne např. 75 % studentů. Opatření mohou být i typu: „Nepovolíme stavbu apartmánových bytů v CHKO“. Shodne-li se na tom skupina, lze to dát do společné strategie. Tedy nejen to, co uděláme, ale také to, co nedovolíme.
15. Společná strategie budoucího využívání Jizerských hor	Lektor čte odsouhlasená = přijatá opatření, studenti je píší na samolepicí papírky a lepí je do nové společné slepé mapy.
16. Posttest	Čas na vypracování max. 30 minut
17. Prezenční listina	Žáci podepíší prezenční listinu.
Úklid chaty, oběd, odjezd,	

Cíl dne: Studenti prezentují územní plány nových skupin, ve kterých jsou namícháni zástupci všech zájmových skupin a v řízené diskusi přijmou společnou Strategii pro Jizerské hory. Nakonec vyplní posttest a prezenční listinu.

Příloha 4: Ukázky ze závěrečných územních plánů

